

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

bachelor Orthopedagogie

academiejaar 2014-2015

Ann Govaerts

Bart Suetens

Leen Van Doorslaer

Nicky Vanseuningem

Nouchka Vervoort

Anneleen Penne (projectbegeleider)

Tom Vandersteene (projectcoach)

ARTESIS PLANTIJN
HOGESCHOOL ANTWERPEN

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

bachelor Orthopedagogie

academiejaar 2014-2015

Ann Govaerts

Bart Suetens

Leen Van Doorslaer

Nicky Vanseuningem

Nouchka Vervoort

Anneleen Penne (projectbegeleider)

Tom Vandersteene (projectcoach)

ARTESIS PLANTIJN
HOGESCHOOL ANTWERPEN

Voorwoord

"Vroeger dacht ik dat mijn beperkingen mijn grenzen waren."

(Loesje, z.j.)

Met vijf laatstejaarsstudenten van de opleiding Orthopedagogie aan de Artesis Plantijn Hogeschool Antwerpen, stonden we voor een grote uitdaging bij het uitvoeren van ons project en het schrijven van deze paper. Al snel merkten we dat het niet altijd eenvoudig is om intensief samen te werken. Het kostte tijd en energie om elkaar te leren kennen, elkaars sterktes en zwaktes te ontdekken en ieders persoonlijkheid te waarderen. Toch zijn we erin geslaagd om elkaar te waarderen en samen tot een positief eindproduct te komen.

Hierbij maken we dan ook graag van de gelegenheid gebruik om een aantal dankwoorden uit te reiken.

In eerste instantie willen we Tom Vandersteene, onze projectcoach, bedanken voor de steun en het enthousiasme dat we van hem hebben gekregen. Hij stond ons bij gedurende het hele proces en begeleidde ons tot het resultaat dat we nu hebben. Onze externe projectbegeleidster, Anneleen Penne van Multiplus, willen we bedanken voor de kans die ze ons gaf met deze uitdaging. We zijn haar dankbaar voor de vrijheid die we kregen en het enthousiasme waarmee ze ons aanmoedigde.

Daarnaast richten we een woord van dank aan de begeleiders en bewoners van De Maretak, onderdeel van DVC Zevenbergen. We willen hen bedanken voor de bereidwilligheid waarmee ze deelnamen aan ons project. Zij schonken ons de kans om ons project uit te testen in de praktijk.

Ook aan de voorzieningen die we in Amsterdam bezochten, willen we een dankwoord richten. Mytylschool Drostenburg, Omega, Okido, DWRP en NSGK ontvingen ons telkens zeer gastvrij en waren een bron van inspiratie.

Tevens bedanken we speltheek en snoezelruimte 't Spinneke voor de inspiratie en ideeën die ze ons gaven.

De papa van Ann zijn we oprecht dankbaar voor de hulp bij de praktische uitwerking. Zonder hem hadden we dit niet kunnen realiseren.

Ten slotte nog een speciaal woord van dank aan onze ouders, familie en vrienden. Zij steunden ons als we daar nood aan hadden, gaven ons feedback wanneer we daarom vroegen en luisterden naar onze bezorgdheden en twijfels.

Ann Govaerts
Bart Suetens
Leen Van Doorslaer
Nicky Vanseuninghen
Nouchka Vervoort

18 mei 2015

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

Abstract

'Interactie: iedereen doet mee! Mensen verbinden door middel van materiaal.' Zo luidt de titel en ondertitel van deze paper, geschreven door projectgroep 33 van de Artesis Plantijn Hogeschool Antwerpen. Het expertisecentrum Multiplus gaf ons de kans om een zeer vernieuwend en uitdagend project uit te voeren. De onderzoeksvraag van dit project is: welke nieuwe activiteit kan de interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen stimuleren in de leefgroep? Deze vraag komt voort uit de nood om sociale interactie tussen peers met ernstige meervoudige beperkingen te stimuleren. Om hiermee aan de slag te kunnen gaan en een resultaat af te leveren tegen 18 mei 2015, hebben we kunnen rekenen op de medewerking van De Maretak, en hun bewoners.

We onderbouwden dit project theoretisch door een literatuurstudie. In deze literatuurstudie bespreken we wat ernstige meervoudige beperkingen zijn en het bestaande activiteitenaanbod. Daarna hebben we ons verdiept in wat interactie is, hoe dit verloopt bij een normale ontwikkeling, alsook bij personen met ernstige meervoudige beperkingen en hoe men dit kan stimuleren.

Het praktische luik van onze onderzoeksvraag uit zich in het zelf ontworpen 'Interactie Stimulerend Balansbord' of kortweg ISB-bord. Onze inspiratie en ons ontwerp voor deze activiteit wordt verder in deze paper toegelicht. Ook onze observaties, uitvoeringen en bevindingen van beide leefgroepen worden weergegeven. Om onze literatuurstudie en achtergrondkennis te verdiepen hebben we aan dit project een internationale dimensie toegevoegd. We zijn namelijk op buitenlandse studiereis geweest naar Amsterdam waar we verschillende voorzieningen en organisaties gaan bezoeken: NSGK, D.W.R.P., Omega, Okido en Drostenburg. Het thema inclusie hebben we daar afgetoetst, omdat we hier zelf belang aan hechten en het ook betrekking heeft onze doelgroep. Onze paper wordt aangevuld met een lijst met figuren en tabellen, een bronnenlijst en enkele bijlages.

Na onze verdieping in de theorie, de zorgvuldige keuze van ons materiaal en de verschillende testmomenten die we organiseerden, lijkt het ons dat de interactie stimulerende activiteit geslaagd is. Vanuit ons standpunt hebben we duidelijk interactie gezien, zowel met als zonder het materiaal. We kunnen hier echter geen vaststaand besluit over vormen juist omdat sociale interactie bij deze doelgroep zeer subtiel kan zijn en subjectief interpreteerbaar is. Wij hebben een beperkte kennis van de persoonskenmerken van de deelnemers. Daarnaast heeft de beschikbare tijd ook een rol gespeeld. Wij hadden de interactie stimulerende activiteit graag vaker willen uitvoeren, zodat we met meer overtuiging en zekerheid een besluit konden vormen. Dit is een besluit dat als werkinstrument mag worden gezien.

Inhoudstabel

Voorwoord	2
Abstract	3
Inhoudstabel	4
Hoofdstuk 1: Voorstelling	5
1.1. Project	5
1.1.1. Onze visie	6
1.2. Onderzoeksvraag	6
1.3. Organisaties en voorzieningen	6
1.3.1. Multiplus	6
1.3.2. De Maretak	7
Hoofdstuk 2: Literatuurstudie	8
2.1 Doelgroep: personen met ernstige meervoudige beperkingen	8
2.2. Interactie	9
2.2.1. Bij normale ontwikkeling	9
2.2.2. Bij personen met ernstige meervoudige beperkingen	10
2.3. Bestaand activiteiten aanbod	11
2.3.1. Welke methoden en middelen bestaan er al om interactie te stimuleren bij personen met ernstige meervoudige beperkingen?	12
2.3.2. Hoe kunnen we interactie stimuleren tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen?	13
2.3.3. Mogelijke aandachtspunten bij het stimuleren van sociale interacties bij personen met ernstige meervoudige beperkingen.	14
Hoofdstuk 3: Interactie Stimulerend Balansbord / ISB-bord	17
3.1. Observatie	17
3.2. Ontwerp	17
3.3. Uitvoering	19
3.3.1. Woning 2	20
3.3.2. Leefgroep B	21
3.3.3. Besluit van de uitvoering	23
3.4. Bevindingen	23
3.5. Bestemming van het ISB-bord	25
Hoofdstuk 4: Internationale studiereis	26
Besluit	28
Bronnenlijst	30
Bijlagen	33
Bijlage 1: Onderzoeksplan	34
Bijlage 2: Interactie vormen	37
Bijlage 3: Bestaand activiteiten aanbod	38
Bijlage 4: Criteria goed snoezelmateriaal	39
Bijlage 5: Verslag studiebezoek 't Spinneke	40
Bijlage 6: Blanco observatieschema	41
Bijlage 7: Tabel enkelvoudig en meervoudig peergericht gedrag	43
Bijlage 8: Observaties De Maretak	44
Bijlage 9: Activiteitenfiche	51
Bijlage 10: Verantwoording niet maken van video-opnames	54
Bijlage 11: Folder ISB-bord	55
Bijlage 12: Verslag internationale studiereis	57

Hoofdstuk 1: Voorstelling

1.1. Project

Vanuit het expertisecentrum Multiplus wordt er aangegeven dat er nood is aan interactie stimulerende activiteiten tussen peers met ernstige meervoudige beperkingen (Penne, 11 februari 2015 – persoonlijke communicatie). Interactie is noodzakelijk om een goede kwaliteit van leven te garanderen, zoals hier verder aangegeven wordt. Interactie tussen peers met ernstige meervoudige beperkingen is zeer kwetsbaar en niet vanzelfsprekend. Zij ervaren op verschillende domeinen moeilijkheden zoals op cognitief, motorisch en/of sensorisch vlak en/of hebben gezondheidsproblemen (Hostyn & Daelman, 2011).

Er bestaat echter zeer weinig literatuur over sociale interacties tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen. Bij het opzoeken van literatuur kwamen wij herhaaldelijk terug bij onderzoeken van Sara Nijs en/of KU Leuven. Sara Nijs is een doctoraatstudente die onderzoek doet aan de KU Leuven. Zij behandelt thema's rond sociale interactie bij personen met ernstige meervoudige beperkingen. Zowel in de literatuur als in de praktijk is het zichtbaar dat er meer aandacht wordt besteed aan de sociale interactie tussen begeleider en cliënt dan tussen peers onderling (Nijs, 19 maart 2015 – persoonlijke communicatie).

Betreffende dit onderzoek hebben we verscheidene voorzieningen bevestigd over hun activiteitsaanbod rond sociale interactie tussen peers. Op basis van onze bevestigingen in desbetreffende voorzieningen kunnen we stellen dat deze weinig vertrouwd zijn met een activiteitsaanbod rond sociale interacties tussen peers. Hierdoor is het voor ons zeer vernieuwend en een echte uitdaging om een interactie stimulerende activiteit voor personen met ernstige meervoudige beperkingen te ontwerpen en uit te voeren.

Door een interactie stimulerende activiteit uit te voeren kunnen wij peers met ernstige meervoudige beperkingen verbinden. De primaire doelstelling van de activiteit is: interactie tussen peers met ernstige meervoudige beperkingen stimuleren. Op die manier hopen wij de kwaliteit van leven te kunnen beïnvloeden. Wij zullen onze interactie stimulerende activiteit uitvoeren, bijsturen en evalueren in de voorziening De Maretak, onderdeel van DVC Zevenbergen.

Wij hebben in de eerste plaats voor dit project gekozen omdat het een praktisch uitvoerbaar project is, waar we de kans krijgen om zelf iets te creëren en uit te voeren. We creëren iets nieuws en onbestaand, wat onze interesse sterk prikkelt. Daarnaast is de doelgroep voor ons ook een sterke motivatie. De uitdaging die hier bij komt kijken is een drijfveer. Drie groepsleden waren nog niet bekend met de doelgroep en wilden hier graag over bijleren. De andere groepsleden hadden reeds ervaring met de doelgroep.

Het schrijven van een goede paper over een project vraagt veel tijd, energie en planning. Om dit tot een goed einde te kunnen brengen, stelden we een onderzoeksplan op. Dit diende voornamelijk om voor onszelf een duidelijke richting en overzicht aan te geven¹.

We hebben al enkele keren het begrip “peers” aangehaald en doorheen de paper komt dit vaak terug. Peers zijn gelijken, leeftijdsgenoten, die een aantal kenmerken delen

¹ Het uitgebreide onderzoeksplan vindt u in bijlage 1.

(bijvoorbeeld: herkomst, woonplaats, ...), dezelfde ervaringen hadden en/of tot dezelfde groep behoren (bijvoorbeeld: opleiding, levensstijl, attitudes,...) (Kinable, 2006). In deze paper betekent dit voor ons personen met ernstige meervoudige beperkingen.

1.1.1. Onze visie

Wij zijn van mening dat personen met ernstige meervoudige beperkingen moeten kunnen participeren op alle dimensies van kwaliteit van bestaan. Om dit te bereiken moet er ingezet worden op de mogelijkheden en krachten die elke persoon heeft. Op die manier is het mogelijk om het proces van versterking en groei in gang te zetten. Wij willen dit doen vanuit een respectvolle basishouding van onvoorwaardelijke acceptatie, empathie en positieve bekrachtiging. Bij het ontwerpen van onze activiteit vertrekken we vanuit een basishouding waarbij waarden als empowerment en een goede kwaliteit van leven belangrijk zijn. Bij onze activiteit staat interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen centraal. Wij geloven dat iedereen in staat is om in interactie te gaan met een andere persoon, zowel personen met als zonder een beperking.

1.2. Onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag die wij voor dit praktijkprobleem hebben opgesteld is: welke nieuwe activiteit kan de interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen stimuleren in de leefgroep?

1.3. Organisaties en voorzieningen

1.3.1. Multiplus

Dit project is initieel een vraag van Multiplus, het is relevant om deze organisatie kort toe te lichten.

Multiplus is een expertisecentrum van de KU Leuven dat zich richt op personen met ernstige meervoudige beperkingen en de mensen die daarbij betrokken zijn. De naam 'Multiplus' verwijst naar de mogelijkheden van personen met ernstige meervoudige beperkingen én de meerwaarde die men als expertisecentrum kan bieden voor de praktijk (Multiplus, 2015).

De visie van Multiplus is gericht op een goede kwaliteit van leven en ondersteuning, volwaardige participatie in een inclusieve samenleving en ondersteuning die, vertrekkende vanuit het eigen sociale netwerk en het vangnet van professionele hulpverleners, leidt tot empowerment. Dit wil ook zeggen dat deze personen moeten kunnen rekenen op een context die hen kansen aanbiedt om wederzijdse relaties aan te gaan en invloed uit te oefenen op hun omgeving. Ze kunnen hun mogelijkheden ontplooiën en benutten, participeren in de samenleving en respect en waardering ondervinden (Multiplus, 2015).

De doelstelling van Multiplus is het bevorderen van de kwaliteit van leven en ondersteuning van personen met ernstige meervoudige beperkingen in Vlaanderen. Dit doen ze door het verspreiden en bevorderen van expertise en kennis bij al wie in contact komt met personen met ernstige meervoudige beperkingen. De werking van Multiplus is herleidbaar naar vier pijlers: informatieverspreiding en uitwisseling, praktijkgericht onderzoek, vorming en advies, en sensibilisatie. Tevens hebben zij verschillende

internationale samenwerkingsverbanden en participeren zij in een Europees netwerk van onderzoekers rond personen met ernstige meervoudige beperkingen (Multiplus, 2015).

1.3.2. De Maretak

Het praktische luik van dit project hebben we uitgevoerd in de Maretak, een onderdeel van het dienstverleningscentrum Zevenbergen. Het dienstverleningscentrum (DVC) Zevenbergen hoort op zijn beurt bij de vzw Emmaüs, dat een netwerk heeft van 21 voorzieningen uit ongeveer alle sectoren van de gezondheids- en welzijnszorg. De Maretak wordt erkend en gesubsidieerd door het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH). DVC Zevenbergen bevindt zich in Ranst en heeft verschillende afdelingen op verschillende locaties: Nursingtehuis Home Marjorie (Heist-op-den-Berg), De Maretak (Duffel) en Zevenbergen (Ranst) (Dienstverleningscentrum Zevenbergen, 2008; De Sociale Kaart, 2015).

De Maretak biedt ondersteuning aan kinderen, jongeren en volwassenen met een diepe of ernstige verstandelijke en/of meervoudige beperking. Deze ondersteuning bestaat uit een dagcentrum of residentiële opvang² (Dienstverleningscentrum Zevenbergen, 2008; De Sociale Kaart, 2015).

Het dagcentrum vangt tweeëntwintig kinderen met een ernstig meervoudige beperking op, die niet-schoolgaand zijn, en vijf volwassenen met ernstige meervoudige beperkingen. De cliënten kunnen hier terecht vanaf acht uur 's morgens tot zes uur 's avonds. Het dagcentrum heeft drie leefgroepen (Dienstverleningscentrum Zevenbergen, 2008). De residentiële voorziening is nog vrij nieuw en bestaat sinds 2010. Momenteel bestaat deze uit drie leefgroepen met elk maximum negen cliënten (De Maretak, 2015).

Visie

“Personen met een handicap zijn volwaardige burgers in onze samenleving, met eigen verwachtingen over het leven, eigen rechten en plichten in het leven. Net zoals iedereen moeten zij de mogelijkheid krijgen om een kwaliteitsvol leven uit te bouwen” (Dienstverleningscentrum Zevenbergen, 2010).

Naast de cliënten zijn de ouders, broers en zussen, familie, vrijwilligers, etc. belangrijke partners in de ondersteuning van de cliënten, ze hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de ondersteuning van de cliënten. DVC Zevenbergen staat achter de inclusiegedachte, dit wil zeggen dat personen met een beperking niet buiten de samenleving mogen staan. Personen met een beperking zijn volwaardige burgers met zijn of haar mogelijkheden en beperkingen. De maatschappij moet tegemoet komen aan de noden van personen met een beperking, dit kan door zich aan te passen en te organiseren zodat personen met een beperking een eigen levensproject kunnen uitbouwen (Dienstverleningscentrum Zevenbergen, 2010).

² Sinds kort spreekt men van “multifunctioneel centrum”, “dagopvang” en “verblijf”. Omwille van de referentie naar onze bronnen hanteren we de ouder benamingen.

Hoofdstuk 2: Literatuurstudie

2.1 Doelgroep: personen met ernstige meervoudige beperkingen

Aangezien onze doelgroep personen met ernstige meervoudige beperkingen omvat, is het van belang om 'ernstige meervoudige beperkingen' te duiden. Expertisecentrum Multiplus (2015) omschrijft deze term als het ondervinden van zeer ernstige beperkingen op verschillende domeinen van functioneren. Om te kunnen spreken van ernstige meervoudige beperkingen moet er minimaal een combinatie van drie groepen van beperkingen aanwezig zijn. Deze zijn ernstige cognitieve beperkingen; ernstige tekorten in sociaal aanpassingsgedrag; en ernstige tekorten op vlak van het sensorisch en/of motorisch functioneren. Deze kunnen het gevolg zijn van genetische afwijkingen, een aangeboren hersenletsel, degeneratieve aandoeningen, metabolismestoornissen en/of problemen tijdens de zwangerschap of bij de geboorte (Multiplus, 2015).

Ten eerste worden ernstige cognitieve beperkingen vastgesteld op basis van gestandaardiseerde intelligentietests of ontwikkelingschalen. De score op deze test toont bij deze doelgroep aan dat hun IQ lager ligt dan 20 (met een marge van + of - één standaardafwijking) en/of ze een ontwikkelingsleeftijd hebben beneden 2 jaar. Voor een aantal personen in deze doelgroep kan dit echter niet gebruikt worden om hun cognitieve mogelijkheden goed in te schatten. In die gevallen moet kwalitatief onderzoek leiden tot een inschatting van die mogelijkheden (Multiplus, 2015).

Ernstige tekorten in sociaal aanpassingsgedrag worden vastgesteld door middel van gestandaardiseerde observatieschalen of vragenlijsten. Belangrijke domeinen van sociaal aanpassingsgedrag zijn redzaamheid, communicatie, socialisatie en motoriek. Het gaat hierbij dus om het functioneren van de cliënt in dagelijkse leefsituaties. Deze mensen zijn voor verschillende activiteiten in het dagelijkse leven (bijvoorbeeld: eten, aan- en uitkleden, toiletgebruik) afhankelijk van de zorg van anderen. Daarenboven maakt deze doelgroep zelden gebruik van gesproken taal, maar communiceren ze onder andere door middel van gelaatsuitdrukkingen, bewegingen, geluiden, lichaamshouding en spierspanning. Het is daarom noodzakelijk om de cliënt en de context goed te kennen om deze communicatie adequaat te kunnen interpreteren (Multiplus, 2015).

Ten slotte zijn er op vlak van het sensorisch en/of motorisch functioneren ernstige stoornissen. Door motorische stoornissen kunnen vele van deze personen niet zonder ondersteuning zitten, staan of zich verplaatsen. Meer specifiek kunnen ze hun handen en/of armen niet of maar in een beperkte mate gebruiken (bijvoorbeeld: om te wijzen of voorwerpen vast te grijpen). Bij deze cliënten doen zich daarnaast ook vaak ernstige gezichts- en/of gehoorstoornissen voor. Personen met ernstige meervoudige beperkingen hebben door hun complexe problematiek dan ook nood aan specifieke ondersteuning (Multiplus, 2015).

2.2. Interactie

Met betrekking tot onze interactie stimulerende activiteit is het fundamenteel dat het begrip “interactie” gedefinieerd wordt. Op die manier kunnen we interactie herkennen en benoemen. Bij het opzoeken van literatuur blijkt er een duidelijk verschil te zijn tussen interactie en sociale interactie. Interactie betekent een wederzijdse reactie, wisselwerking of beïnvloeding van zaken, dieren of mensen (Ensie, 2015). Sociale interactie is het proces waarbij twee personen samen zijn en elkaars gedrag wederzijds beïnvloeden en aanpassen aan elkaar en de context waarin men zich bevindt (Nijs, z.j.). Daarnaast willen we ook het verschil duiden met communicatie. Hoewel het verschil tussen sociale interactie en communicatie miniem is, gaat het bij sociale interactie minder om de boodschap die uitgewisseld wordt, maar meer om het samen-zijn van twee personen en het proces waarbij ze elkaars acties constant op elkaar afstemmen (Maes, Vlaskamp & Penne, 2013).

Er zijn vijf verschillende basisvormen van sociale interactie: uitwisseling, samenwerking, conflict, conformiteit en machtsuitoefening. Deze vormen van sociale interactie kunnen slechts bestaan indien er intentie en doelbewustheid aanwezig is³.

2.2.1. Bij normale ontwikkeling

Om te kunnen vaststellen hoe de sociale interactie verloopt voor personen met ernstige meervoudige beperkingen is het belangrijk dat we kijken naar hoe de ontwikkeling van sociale interactie verloopt bij baby's en peuters van nul tot twee jaar. Dit zoals eerder gezegd zijn er bij personen met ernstige meervoudige beperkingen verschillende aanknopingspunten met de ontwikkeling van baby's en peuters van nul tot twee jaar (Multiplus, 2015).

Een baby treedt in sociale interactie vanaf de geboorte. Dit doet hij in de eerste plaats met zijn ouders. Een baby treedt in interactie door te huilen, lachen, zuchten, kreunen en gillen. Daarnaast gebruikt hij ook zijn houding, bewegingen, gelaatsuitdrukkingen, oogcontact, de ruimte en fysiologische reacties om in interactie te gaan met anderen. Dit zijn lichamelijke en zintuiglijke kanalen om in interactie te treden. Deze gedragingen kunnen we plaatsen in de pre-intentionele fase van communicatie (Desmedt, 2009).

In de vroege communicatieve ontwikkeling zijn er drie fasen: de pre-intentionele, protosymbolische en symbolische fase. In de pre-intentionele fase bestaat er nog geen intentie tot communicatie. De protosymbolische fase houdt in dat de persoon communiceert met intentie en doelbewust gebruik maakt van zijn vocale en motorische gedragingen om een bepaald effect te verkrijgen bij zijn communicatiepartner. Ook op dit niveau is er niet of nauwelijks de mogelijkheid om taal (spraak, gebaren, symbolen) te gebruiken. In de symbolische fase leert een persoon communiceren met symbolen, zoals woorden. Dit is het niveau waarop jonge kinderen vanaf ongeveer twee jaar functioneren (Desmedt, 2009).

Als we kijken naar de sociale ontwikkeling van een baby en peuter tot twee jaar zien we dat een baby van één maand al kijkt naar een gezicht dat zich op 30 centimeter afstand bevindt. Er is reactie op lichamen contact, dit kan een wisselwerking teweeg brengen tussen baby en verzorgers. Na ongeveer twee en een halve maand begint de baby te

³ Voor meer informatie verwijzen wij naar bijlage 2.

glimlachen en te huilen op verschillende wijzen. Ook volgt hij opvoedingsfiguren met de ogen. Wanneer een baby vier maanden oud is ontstaat er meer wederkerigheid in de interactie, hij huilt bij het weggaan van opvoedingsfiguren en reageert positief op spelcontact. Er ontstaat ook een onderscheiding van gezichtsuitdrukkingen. Na zes maanden leert de baby betekenis van sociale interactie en gelaatsuitdrukkingen. Wanneer de baby de leeftijd van zeven maanden heeft bereikt trekt hij actief aandacht van anderen, en start hij geleidelijk met sociale imitatie. Na acht maanden kan de baby vreemden herkennen en er angstig of negatief op reageren. Na tien tot twaalf maanden reageert de baby op woorden, en lijkt deze meer en meer te kunnen begrijpen. Hij reageert op zijn eigen naam en herkent zijn eigen spiegelbeeld. Hij heeft ook geleerd affectie en genegenheid te tonen naar anderen toe. Daarnaast kan de baby een verzoek of voorwerp afslaan. Na ongeveer achttien maanden begint het kind interesse te tonen naar andere kinderen. Daarnaast heeft hij geleerd wat een verbod is. Na achttien maanden tot vierentwintig maanden gaat het kind in interactie voor hulp, of om iets te tonen. Hij gaat ook in interactie met andere kinderen door interesse te tonen, maar hij kan nog niet delen (Desmedt, 2009).

De verdere sociale ontwikkeling van het kind is voor ons geen relevante literatuur met oog op onze doelgroep, personen met ernstige meervoudige beperkingen, daarom wordt hier niet verder op ingegaan.

2.2.2. Bij personen met ernstige meervoudige beperkingen

Hierboven bespraken we de eerste communicatieve ontwikkelingen. In dit deel gaan we dieper in op interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen. Voordat we dit kunnen doen moeten we echter eerst bepalen op welk niveau dat deze doelgroep communiceert. We kunnen stellen dat de desbetreffende doelgroep meestal op pre-intentioneel of protosymbolisch niveau communiceert (Desmedt, 2009).

Personen met ernstige meervoudige beperkingen hebben een diep verstandelijke beperking waardoor de communicatieve mogelijkheden sterk ingeperkt worden. Hierdoor wordt de communicatie sterk bepaald door omgevingsfactoren, zoals de communicatie of interactiepartner. Een boodschap of signaal kan gemakkelijk verkeerd geïnterpreteerd worden, omdat er verschillende betekenissen aan het signaal kunnen verbonden worden. Zo kan een signaal gezien worden als een vorm van sociale interactie, wanneer dit niet het geval is (bijvoorbeeld een bepaalde beweging of gelaatsuitdrukking). Indien de interactiepartner een goede kennis heeft van de persoon en zijn context, zal deze gemakkelijker de juiste betekenis aan een signaal kunnen geven (Hostyn & Daelman, 2011; Petry & Maes, 2005).

Als we de literatuur bekijken en in gesprek gaan met mensen in dit vakgebied, is het duidelijk dat er weinig geweten is over peerinteracties tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen. Deze personen tonen wel dat ze sociale interesse hebben, maar om actief in interactie te gaan hebben ze het moeilijk en hebben ze meer ondersteuning nodig. We beschrijven enkele factoren die peerinteracties beïnvloeden. Ten eerste kan een ernstige cognitieve beperking (IQ < 20-25, ontwikkelingsleeftijd onder 24 maanden) een (negatieve) invloed hebben op het kunnen begrijpen van sociale interacties. Ten tweede bemoeilijkt een ernstige motorische beperking het stellen van sociale gedragingen zoals wuiven, lachen, wijzen, etc. Een mogelijke bijkomende visuele en/of auditieve beperking en een vertraagde reactie kunnen een derde reden zijn om

moeilijker in interactie te gaan met peers. Het tot stand brengen en optimaliseren van positieve wederkerige sociale interacties is een zeer belangrijke uitdaging voor het sociaal netwerk, de personen zelf en de begeleiders, om de kwaliteit van bestaan te beïnvloeden (Nijs, z.j.).

2.3. Bestaand activiteiten aanbod

Om onze interactie stimulerende activiteit zo goed mogelijk af te stemmen op het niveau, de beperkingen en de mogelijkheden van de kinderen, jongeren en volwassenen waarmee we zullen samenwerken, zijn we op zoek gegaan naar reeds bestaande activiteiten voor deze doelgroep. Tevens hebben we begeleiders bevestigd over hun ervaringen en bevindingen bij deze activiteiten. Op die manier hebben we een beginnend idee waarmee we zeker rekening moeten houden bij het ontwikkelen van een activiteit. Enkele gekende activiteiten beschreven op maat van kinderen, jongeren en volwassenen met ernstige meervoudige beperkingen zijn: snoezelen, bewegingspedagogiek van Sherborne, belevingstheater, sensopathische activiteiten, basale stimulatie en multi-sensory storytelling⁴.

Naast het onderzoek rond de bestaande activiteiten voor de betrokken doelgroep, hebben we ook gekeken naar de materialen die het best geschikt zijn.

Wanneer men spreekt over materiaal dat geschikt is voor personen met ernstige meervoudige beperkingen, heeft men het vaak over materialen die de zintuigen prikkelen, stimuleren en/of uitdagen. Dit zijn materialen zoals zand, water, verf, gras, klei, scheerschuim, deeg, een trilslang, knuffels die trillen, gekookte spaghetti (Westerink, 2008). Daarnaast is de materiaalkeuze ook afhankelijk van activiteit tot activiteit. Zo ontdekten we dat er bij snoezelen enkele criteria zijn waaraan kwalitatief snoezelmateriaal moet voldoen wanneer je dit zelf wil maken⁵ (Derie et al, 2009).

Natuurlijk zijn voor onze activiteit niet al deze criteria van toepassing, maar een aantal criteria zijn zeker waardevol om mee te nemen bij het ontwikkelen van het materiaal voor onze eigen activiteit. Voorbeelden zijn duurzaamheid, eenvoud en verwondering. Bij onze materiaalkeuze voor het ontwerpen van het Interactie Stimulerende Balansbord hebben we rekening gehouden met verschillende factoren. We vinden het bijvoorbeeld belangrijk dat het materiaal veilig is, m.n. geen splinters, scherpe kanten of uitstekende stukken.

Het lijkt ons daarnaast ook van belang dat het materiaal hygiënisch en eenvoudig afwasbaar is (omwille van het speekselverlies van sommige kinderen) en dat het vuil- en vochtafstotend is, bijvoorbeeld door het aanbrengen van een laagje vernis. Een ander criterium dat we hanteerden is '(over)prikkeling'. Ons materiaal moet de kinderen, jongeren en volwassenen prikkelen om sociale interactie aan te gaan, maar het moet wel degelijk een verbindingsmiddel blijven. Het is niet de bedoeling dat ze het bord interessanter gaan vinden dan elkaar en daardoor geen interactie meer maken. De interactie blijft namelijk het allerbelangrijkste, niet de prikkeling van het spel materiaal.

⁴ Voor meer informatie verwijzen we naar bijlage 3.

⁵ Deze verschillende criteria vindt u terug in bijlage 4.

2.3.1. Welke methoden en middelen bestaan er al om interactie te stimuleren bij personen met ernstige meervoudige beperkingen?

Hierbij is het belangrijk om de link te maken tussen sociale interactie en communicatie. Voorbeelden van methoden om te communiceren zijn:

Basale stimulatie

Basale stimulatie is gericht op het optimaliseren van bejegening of wijze waarop men met iemand anders omgaat, in dit geval personen met ernstige meervoudige beperkingen. Men moet contact maken met de cliënt vanuit zichzelf, waarbij je werkelijk aandacht hebt voor de cliënt en de cliënt ook serieus neemt (Communicatie methoden EMB, z.j.).

Communicatiehulpmiddelen zoals communicatieborden

Het communicatiebord geeft weer welke activiteiten er gaan gebeuren of al afgerond zijn, bijvoorbeeld: een plaatje met tanden poetsen, daaronder pyjama aandoen en daaronder een plaatje van een bed. Als de cliënt zijn tanden gepoetst heeft, kan hij/zij dit plaatje omdraaien (Communicatie methoden EMB, z.j.).

Communicatoren met spraakuitvoer

Dit is een soort van spraakcomputer die cliënten zelf kunnen besturen en die boodschappen geeft aan hen. Bijvoorbeeld als de cliënt tweemaal op een toets drukt kan de computer zeggen dat de cliënt dorst heeft (Communicatie methoden EMB, z.j.).

Gentle teaching

Gentle teaching is een manier van communiceren waarbij men bewust probeert om wederzijdse gevoelens in te brengen. Het is eerder een basishouding in de relatie die gekenmerkt wordt door begrippen als: respect, veiligheid bieden, hulp bieden, onvoorwaardelijkheid, wederkerigheid, niet straffen of afzonderen (Communicatie methoden EMB, z.j.).

Learning together

Learning together is een behandelprogramma dat gericht is op de uitbreiding van de communicatie van kinderen met ernstige meervoudige beperkingen met een visuele beperking (Communicatie methoden EMB, z.j.).

Multi-sensory storytelling

Multi-sensory storytelling verwijst naar verhalen waarbij men zoveel mogelijk en op maat van de cliënt de zintuigen probeert aan te spreken. De verhaalinhoud, verhaalvorm en presentatie wordt volledig afgestemd op de individuele cliënt, elk verhaal is dus uniek (Multiplus, 2015).

Ervaar het maar, ...

Ervaar het maar is een eenduidige en persoonsgerichte benadering. Het doel van deze methodiek is om de motoriek, zintuigen en de communicatie in de begeleiding te stimuleren (Communicatie methoden EMB, z.j.).

We zijn er ons van bewust dat de hierboven vermelde methoden en middelen, manieren zijn om sociale interactie te stimuleren tussen begeleiding en personen met ernstige meervoudige beperkingen. Echter lijkt ons dit een waardevol vertrekpunt om een goed beeld te vormen van de belevingswereld van de doelgroep. Tevens kan het voor ons een insteek zijn om onze begeleidingsstijl zo optimaal mogelijk af te stemmen op de doelgroep.

Een andere manier om sociale interactie te stimuleren is social scaffolding. Social Scaffolding betekent interacties tussen peers actief ondersteunen, dit gebeurt door de begeleiders. Hierbij verstaan we o.a. het instrueren of benoemen van de sociale handelingen en het samenspel tussen peers (Nijs, Maes & Vlaskamp, z.j.).

2.3.2. Hoe kunnen we interactie stimuleren tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen?

Er zijn verscheidene factoren waarmee we rekening moeten houden bij het stimuleren van peer interacties. Hierbij denken we aan het herkennen van peer gericht gedrag en het bewustzijn van zijn eigen invloed, kansen bieden, positionering, materiaal, activiteit en social scaffolding. Deze factoren zijn afgestemd op het stimuleren van interactie tussen twee personen met ernstige meervoudige beperkingen door middel van een activiteit.

Een belangrijke factor is het herkennen van peer gericht gedrag, maar ook het bewust zijn van de eigen invloed hierop. We kunnen kijken naar de manier waarop ze interesse in elkaar tonen en we kunnen ons hierbij de vraag stellen of ze elkaars nabijheid bewust of onbewust op zoeken of net niet. Het bewust zijn van de eigen invloed op peer interactie is erg belangrijk, maar ook de omgeving of een activiteit kunnen een belangrijke rol spelen. Als begeleider zouden we misschien eerder de aandacht naar onszelf trekken en hierdoor de sociale interactie (negatief) beïnvloeden. De begeleider kan de sociale interactie ook positief beïnvloeden door de gerichtheid van de kinderen op elkaar te verhogen en ze uit te nodigen om actief deel te nemen aan de interactie tussen hen. Het ondersteunen van peer interacties heet social scaffolding. Dit kan bestaan uit het instrueren of benoemen van sociale interacties, instructies geven over hoe een kind kan interageren met peers, bijvoorbeeld door te zeggen "kijk eens wie hier ook is". De begeleider kan sociale regels beschrijven, bijvoorbeeld: "We slaan niet naar de ander." Sociale handelingen kunnen ook worden beschreven, bijvoorbeeld: "We gaan eens naar Thomas." Bij social scaffolding hoort ook het benoemen en ondersteunen van samenspel. Hen hierbij helpen kan bijvoorbeeld door hun handen te nemen en ze samen te brengen, dit dan ook benoemen is belangrijk (Nijs, 19 maart 2014 – persoonlijke communicatie).

Het is belangrijk dat we hen de kans geven om peers te ontmoeten. Kansen kunnen gecreëerd worden door een activiteit samen te doen of gewoon samen te zijn. Vervolgens moet het mogelijk zijn om in interactie te kunnen gaan met elkaar. Hierbij is tijd belangrijk, aangezien personen met ernstige meervoudige beperkingen vaak een vertraagd reactievermogen hebben. Als begeleider kan men de peers hierin ondersteunen door te wachten en zichzelf niet op de voorgrond te plaatsen. Als we te snel ingrijpen is het risico groot dat de interactie gestopt wordt en de aandacht naar de begeleider wordt getrokken.

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

Men moet de cliënten de kans bieden om in elkaars nabijheid te zijn. Een kleine afstand tussen beiden wordt geassocieerd met het creëren van onderlinge interacties of het bevorderen hiervan. Het zien of het aanraken van elkaar heeft een grote invloed (Nijs, 19 maart 2014 – persoonlijke communicatie).

Het spelmateriaal mag niet op één persoon gericht zijn, maar moet verschillende personen samen brengen. Het materiaal moet dus aan beiden op hetzelfde tijdstip kunnen worden aangeboden. Bij het kiezen van materiaal moet er rekening mee worden gehouden dat het voor beide personen aantrekkelijk moet zijn en het binnen hun mogelijkheden past (Nijs, 19 maart 2014 – persoonlijke communicatie).

We kunnen ook communiceren over het peergedrag met de cliënt, zoals bijvoorbeeld wijzen op de aanwezigheid van anderen. We kunnen ook met hen communiceren over de gevoelens en intenties van de peer, bijvoorbeeld: “Ik denk dat hij boos is omdat je zijn bal hebt afgepakt.”, of over de gevoelens en intenties van cliënt zelf, bijvoorbeeld: “Was jij hem aan het knuffelen?” (Nijs, 19 maart 2014 – persoonlijke communicatie). Het bewust zijn van mogelijke interactie en social scaffolding zijn met andere woorden één van de belangrijkste elementen waar we rekening mee moeten houden om sociale interactie te stimuleren (Nijs, 19 maart 2014 – persoonlijke communicatie).

2.3.3. Mogelijke aandachtspunten bij het stimuleren van sociale interacties bij personen met ernstige meervoudige beperkingen.

Diversiteit

Personen met ernstige meervoudige beperkingen hebben vaak dezelfde kenmerken, toch is er sprake van een heterogene groep doordat specifieke beperkingen leiden tot specifieke ondersteuningsnoden. Het ontwikkelingspatroon op vlak van communicatie en sociale interacties is daardoor uniek (Nakken & Vlaskamp, 2007).

Wat zijn de mogelijkheden, beperkingen, voorkeuren en interesses van het individu? Welke stimuli spreekt de persoon aan? Deze vragen zorgen ervoor dat de activiteit maximaal kan worden afgestemd op het individu en dus zijn ontwikkeling, betrokkenheid en welbevinden kan verhogen. Ondersteuning die ervoor zorgt dat de personen begrijpen wat er gebeurt, zoals bijvoorbeeld voorbereiden op de activiteit, uitleg geven, herkenbaarheid van de activiteit. Deze elementen zorgen voor een betere afstemming. Andere aspecten die de participatie kunnen bevorderen zijn het gevoel hebben invloed te hebben op wat er gebeurt (keuzes kunnen maken) en het gevoel nodig te zijn (Meulen, 2014).

Het aangaan van sociale interacties wordt beïnvloed door zowel de kenmerken van personen met ernstige meervoudige beperkingen enerzijds, als door de context waarin ze zich bevinden anderzijds (Anderson & Brady, 1993).

Sociale interactie

Voor de ontwikkeling van kinderen is het goed dat ze in aanraking komen met leeftijdsgenoten (peers), dit is iets wat ze zelf opzoeken. Onderzoek toont bijvoorbeeld aan dat baby's vanaf zes maanden al op elkaar reageren door naar elkaar te kijken en te

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

glimlachen, en elkaar zelfs speelgoed aanreiken (SDK kinderopvang & CEG Groep, z.j.). In hun interactie met elkaar doen kinderen zowel positieve als negatieve ervaringen op. Als begeleider hebben we hierbij veel invloed op de manier waarop deze interacties tussen kinderen verlopen. Als eerste is het belangrijk dat we als begeleider mogelijkheden creëren zodat kinderen effectief in interactie kunnen gaan. Dit kan bijvoorbeeld door hen een activiteit of spel aan te bieden (SDK kinderopvang & CEG Groep, z.j.).

Een onderdeel van interactie is communicatie, hierbij spelen de zintuigen een belangrijke rol. Via welke zintuigen kan het kind aangesproken worden, en hoe kan het kind zich leren uiten? Wat begrijpt het kind? Het is van groot belang om te kijken, zien, weten, etc. hoe een kind met ernstige meervoudige beperkingen tot contactname kan worden gebracht. Het is essentieel om aandacht te hebben voor het aanreiken van aanvullende en alternatieve hulpmiddelen voor communicatie (Niemeijer, 1999).

Materiaal

Spel is een mogelijke sociale interactievorm waarbij er enkele factoren aanwezig zijn die invloed kunnen uitoefenen op kinderen en die niet vanuit de begeleider vertrekken. Vandell, Wilson en Buchanan toonden in 1980 onder meer al aan dat samenspel wordt beïnvloed door het al dan niet aanwezig zijn van speelgoed. Zo zagen zij in onderzoek dat baby's meer met elkaar spelen wanneer er geen of weinig speelgoed aanwezig is dan wanneer er veel speelgoed aanwezig is. Ook Poel en Blokhuis (2008) ondersteunen dit. Daarnaast toonden andere onderzoekers aan dat samenspel toeneemt naarmate de ruimte kleiner is. Hoe kleiner de ruimte, hoe vaker fysieke spelletjes voorkomen. Kinderen gaan ook eerder samenspelen wanneer ze elkaar kennen. Verschillende factoren van buitenaf hebben een grote invloed op het samenspel van kinderen. Bij het observeren en uitvoeren van een activiteit is het dan ook belangrijk om hier rekening mee te houden (Poel & Blokhuis, 2008).

Klimaat

Een veilig en vertrouwde situatie zorgt ervoor dat de persoon zich prettig en behaaglijk kan voelen. Het gaat hier ook om een proces van loslaten en verbinden, om een ritme van activiteit en rust gedurende de dag. Het is belangrijk om indrukken en activiteiten gedoseerd aan te bieden en niet teveel tegelijk. Men dient ook geduld te hebben voor het bereiken van kleine doelen. Verder wordt een warme betrokkenheid, een lichte en opgewekte stemming en gerichte aandacht aangeraden. Deze zorgen ervoor dat de kinderen de ruimte en de tijd krijgen om zich te uiten (Niemeijer, 1999).

Het is nodig om de context bewust vorm te geven om de mogelijkheden tot kwaliteitsvolle sociale interacties te doen stijgen. Dit doet men door zowel de setting (de ruimte) als de concrete omstandigheden (het materiaal) betekenisvol te maken. Een context van plezierig samenzijn is steeds het meest bevorderlijk en ondersteunend voor interactie (Maes, Vlaskamp & Penne, 2013).

Begeleiding

Zoals reeds vermeld kunnen kinderen in interactie met elkaar soms negatieve ervaringen opdoen. Dan is het goed dat wij als begeleider de situatie en de gevoelens van de kinderen benoemen. Vervolgens kunnen we de kinderen ondersteunen in het oplossen van het conflict en hen ondersteunen om op een positieve manier op elkaar te reageren. Wanneer kinderen de kans krijgen om een hechte relatie aan te gaan in een groep waar er een positief groepsklimaat heerst, kan dit een invloed hebben op de sociaal-

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

emotionele ontwikkeling. Hiermee bedoelen we dat het belangrijk is dat de begeleider niet alleen reageert wanneer kinderen negatieve interacties met elkaar hebben, bijvoorbeeld bij een conflict, maar ook wanneer ze op een positieve manier contact hebben met elkaar. Kinderen die positieve ervaringen opdoen met anderen ontwikkelen zelfvertrouwen, sociale competentie en een groter inlevingsvermogen. Een voorbeeld van een dergelijke positieve ervaring is elkaar een compliment geven (Poel & Blokhuis, 2008).

Verder is het ook belangrijk om optimale condities te creëren, zegt Maes (in Meulen, 2014), aangezien personen met ernstige meervoudige beperkingen niet de hele tijd openstaan voor hun omgeving. Er wordt een bepaalde mate van alertheid voor de omgeving verondersteld wanneer men spreekt over activiteit en participatie. Het aanbod van stimuli, vooral visuele en de combinatie van visuele en auditieve stimuli, en de interactie met een professional (opvoeder/begeleider) hebben een positieve invloed op de alertheid. Het aanbieden van visuele en visueel-auditieve stimuli leidt tot golven van actief en passief alert gedrag. Het is dus van belang om deze momenten van alertheid bij een individu te herkennen, opdat de persoon op dat moment de aangeboden activiteit volledig kan benutten.

Ook Van der Maat (1992) stelt dat er alleen communicatie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen en hun omgeving ontstaat wanneer de opvoeders hier aandacht aan besteden en situaties creëren waarin communicatie zinvol is. Indien dit niet zo is, zal de communicatiebehoefte of –motivatie bij de personen met ernstige meervoudige beperkingen uitdoven. Ze geeft aan dat een persoon op het proto-symbolische niveau alleen zal communiceren als hij iets heeft om over te communiceren, er iemand is om mee te communiceren en hij over middelen beschikt om te communiceren.

Hoofdstuk 3: Interactie Stimulerend Balansbord / ISB-bord

Toen we de opdracht kregen om een interactie stimulerende activiteit te ontwikkelen wisten we niet waar te beginnen. Om inspiratie op te doen, gingen we op studiebezoek bij 't Spinneke⁶.

3.1. Observatie

Zowel voor de observatie als voor de uitvoering van onze activiteit hebben we ons opgesplitst in twee groepen, één groepje van drie en één groepje van twee. We hebben bij het verdelen van de groepjes rekening gehouden met wie ervaring had met welke doelgroep. Zo zat er in elk groepje minstens één iemand die al ervaring had met deze doelgroep.

We hebben twee observaties gedaan voorafgaand aan de uitvoering van onze activiteit. Dit omdat we uit elke groep deelnemers wilden selecteren. Deze twee observaties waren ook nodig voor het ontwerp van onze activiteit, zo konden we het materiaal zo goed mogelijk afstemmen op de deelnemers. De observaties dienden ook om de deelnemers te leren kennen en om te zien wat hun mogelijkheden zijn. We maakten een weloverwogen keuze tussen de verschillende kinderen, dit aan de hand van een observatieschema met de criteria die we voor ogen hielden bij het maken van deze keuzes⁷. Dit baseerden we op de tabel⁸ van Nijs (z.j.). Dit gaf ons de kans om bewust te kiezen voor die personen waarvan het ontwikkelingsniveau zo gelijklopend mogelijk was. Uiteraard zijn we ons ervan bewust dat ook deze keuzes ons project hebben beïnvloed⁹.

3.2. Ontwerp

Om een object te kunnen creëren dat sociale interactie stimuleert, was het voor ons in de eerste plaats belangrijk dat de deelnemers elkaar nodig hebben om een effect te bekomen. Daarnaast moet het de interesse van de deelnemers wekken, maar mag het ook niet té interessant zijn zodat het materiaal niet te overprikkelend is. We vinden het belangrijk dat het materiaal is aangepast aan de deelnemers hun mogelijkheden.

Het balansbord is zo ontworpen dat twee personen moeten deelnemen om het doel van de activiteit te bereiken. De spiegelfolie bovenaan het bord kan de aandacht trekken, en de deelnemers uitdagen om naar zichzelf en de andere te kijken, en te voelen dat het glad is. Wanneer ze hierdoor aangetrokken worden, is er een reële kans dat ze gaan proberen om het aan te raken. Hierdoor zal het balansbord bewegen en een zacht geluid maken. Dit geluid komt voort uit de rijst die in de buizen zitten in het balansbord, deze is niet zichtbaar. We geloven dat wanneer de ene persoon het bord aanraakt en hierbij geluid veroorzaakt, dit een stimulerend effect kan hebben op de andere om ook het bord

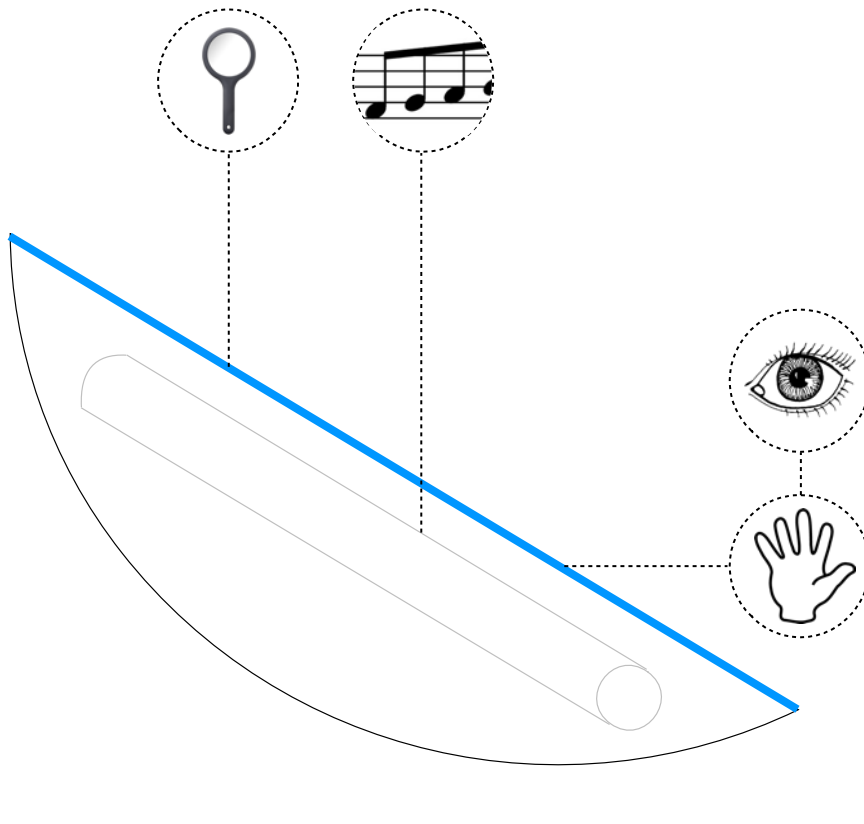
⁶ Voor een volledig verslag van dit studiebezoek verwijzen we naar bijlage 5.

⁷ Een voorbeeld van het observatieschema vindt u in bijlage 6.

⁸ In bijlage 7 vindt u deze tabel.

⁹ De observatie van deze selectie is te vinden in bijlage 8.

aan te raken. Hierdoor beweegt het naar hem of haar toe en maakt het weer geluid. Ze 'moeten' samenwerken om het geluid steeds opnieuw te kunnen horen.

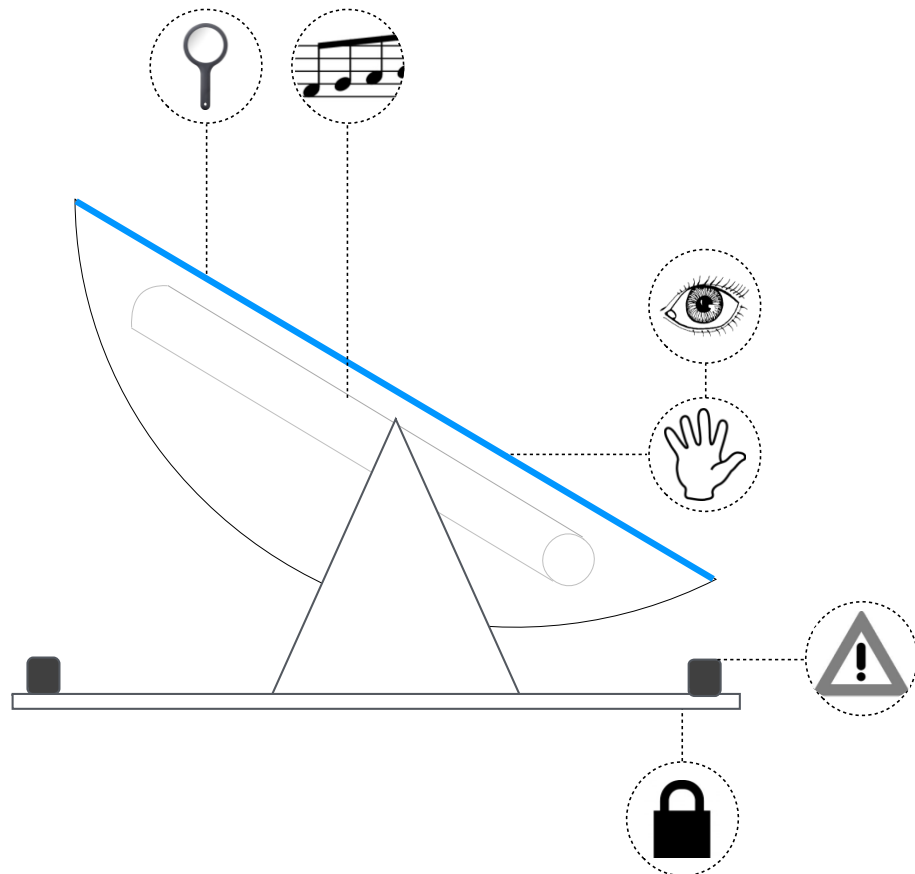

Figuur 1: Eerste ontwerp ISB-bord (Eigen bewerking van Govaerts, 2015).

Enkele kenmerken van dit ontwerp hebben onze keuze beïnvloed. Zo is het praktisch realiseerbaar aangezien we dit zelf kunnen maken in hout, wat de kosten laag houdt en ervoor zorgt dat we steeds aanpassingen kunnen doen aan het ontwerp als dit nodig zou zijn. Daarnaast zijn ook de materialen waarmee we het maken niet duur.

Nog een belangrijk punt waardoor we voor dit ontwerp kozen, was dat we rekening konden houden met hygiëne. De spiegel folie die erboven op kleef is afwasbaar, net zoals de verniste zijkanten van het bord.

Na een gesprek met de ergotherapeut van de Maretak en de eerste test hebben we nog een aantal dingen aangepast. De ergotherapeut had het idee dat het bord niet veilig zou zijn, aangezien het bord niet bevestigd kon worden aan een tafel. En dat het weggeduwd zou kunnen worden. Dit vonden we een belangrijk punt dat we hebben meegenomen. Zo schommelt het bord nu niet meer op de tafel, maar op een bodem die vasthangt aan het bord aan de zijkanten. De bodem kan met klemmen vastgemaakt worden aan de tafel zodat het niet kan verschuiven of weggeduwd worden. Ons volgende ontwerp zag er zo uit:

Figuur 2: Tweede ontwerp van het ISB-bord (Eigen bewerking van Govaerts, 2015).

Het ontwerp uit Figuur 2 is de uiteindelijke versie geworden en is degene die we effectief gemaakt hebben. Het grootste deel van het balansbord bestaat uit beukenhout, een duurzaam materiaal. Op het oppervlak van het balansbord werd spiegelfolie geplakt. Deze keuze werd gemaakt aangezien een echte spiegel stuk kan gaan, wat niet veilig zou zijn. De folie heeft hetzelfde effect als een spiegel en kan gereinigd worden na gebruik van het bord. Het bord is veilig doordat het hout geschuurd is en voorzien is van twee lagen vernis. Binnenin zitten twee plastic buizen met rijst erin, deze zitten stevig vast en zijn volledig toe zodat de rijst er niet uit kan. Na onze eerste test met het bord merkten we dat de deelnemers met hun vinger tussen het bord en de bodem zich pijn zouden kunnen doen. Hiervoor hebben we rubbertjes op de bodem gekleefd zodat het bord niet meer helemaal tot op de bodem kan gaan.

3.3. Uitvoering

Voor de uitvoering van onze activiteit zijn we in twee leefgroepen van De Maretak geweest. Enerzijds in Woning 2 van de residentiële werking, anderzijds in leefgroep B van de dagwerking.

Om de uitvoering in goede banen te leiden, hebben we een activiteitenfiche¹⁰ opgesteld. De belangrijkste resultaten van de verschillende uitvoeringen worden in komende onderdelen besproken.

¹⁰ De uitgeschreven activiteitenfiche is te vinden in bijlage 9.

3.3.1. Woning 2

Bij aankomst in dagcentrum De Maretak gingen we opzoek naar een gepaste beschikbare ruimte om onze activiteit uit te voeren. Bij de eerste uitvoering zaten we in een ruimte met een raam, hierbij merkten we dat dit voor te veel afleiding zorgde. Om mogelijke afleiding verder te beperken kozen we ook voor een prikkelarme ruimte die ons de mogelijkheid bood om je als observator naar de achtergrond terug te trekken.

Voor we de activiteit startten, hadden we bepaald wie zou observeren en wie zou begeleiden. Bij de eerste uitvoering observeerden we de deelnemers en vroegen aan de begeleiding hoe het met hen ging. Bij de tweede uitvoering moesten we noodgedwongen onze selectie aanpassen, dit omwille van de gezondheid en het welbevinden van één van de deelnemers.

Activiteit 1

We starten in de opstartfase of gewenningsfase. Bij de ontmoeting stimuleert de begeleider deze door dit te benoemen. De deelnemers, Hi en Al., zitten schuin over elkaar, maar maken geen onderling contact. Na de gewenningsfase gaan we over tot de actiefase. Het balansbord wordt erbij gehaald. De deelnemers zijn niet gericht op het bord maar op de begeleider of het raam. Er wordt geen interactie gemaakt. We dachten dat de tafel misschien te hoog zou zijn. De situatie moest veranderd worden volgens ons. We zetten het bord op een lager oppervlak (stoel) zodat dit toegankelijker is (makkelijker aan te raken en elkaar te zien). Hierna verplaatsen we de deelnemers zodat zij niet door het raam worden afgeleid. We starten de activiteit weer op. De begeleider tracht de deelnemers te activeren en stimuleren, waarna ze meer afstand neemt om de deelnemers de kans te geven interactie te maken met elkaar. Hi. raakt het bord aan. Al. kijkt meermaals naar de begeleiding. Hij draait zijn rolstoel richting de deur en probeert de klink aan te raken. Het lijkt alsof hij weg wil gaan en niet geprikkeld wordt om deel te nemen aan de activiteit. Er komt een tweede begeleider bij, zij stimuleert Hi. door samen het ISB-bord te verkennen. Dit doet ze door de hand van Hi. vast te nemen en samen te voelen met hem aan het bord. Al. zit aan de deur en kijkt naar Hi. en de begeleider. Hij wordt uitgenodigd om weer deel te nemen aan de activiteit door hem weer voor het ISB-bord te zetten. De deelnemers laten het ISB-bord op een trage manier zijn werk doen. Het lijkt alsof ze op dit moment meer interesse tonen. Al. houdt het ISB-bord vast zodat de Hi. dit niet kan bewegen, en kijkt alsof hij benieuwd is wat er nu gaat gebeuren. De andere kijkt naar hem terug als reactie op zijn handeling. Op dit moment is er sociale interactie aanwezig. Ze bewegen het ISB-bord nog enkele keren (ongeveer twee keer), op een traag tempo. Hierna beslissen we om over te gaan naar de afrondingsfase omdat we merken dat ze minder geïnteresseerd zijn, en geen interactie meer maken. De begeleiding bekrachtigt de deelnemers op een positieve manier, door hun inzet positief te benoemen.

Activiteit 2

Wanneer de ruimte is ingericht en alles klaarstaat, gaan we de deelnemers, Ki. en Al., halen in de leefruimte. We komen de ruimte binnen en zetten de deelnemers tegenover elkaar met hun zijde gericht naar elkaar. Dit is de gewennings- of opstartfase. De begeleider benoemt de situatie en de deelnemers. Al. toont eerst interesse naar begeleider toe. De begeleider lijkt dit aan te voelen en zet zichzelf meer op de achtergrond, door afstand te nemen van de deelnemers. Op dit moment legt Al. zijn hand op het been van Ki., en daarna op haar arm. Hierdoor maakt ze een geluid. Na ongeveer

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

vijf minuten gaan we over naar de actiefase. Het bord wordt erbij gehaald en de deelnemers worden aan de tafel geplaatst. Al. die vorige keer ook deelnam, schommelt meteen met het bord. Ki. lijkt te slapen, haar ogen zijn gesloten. De begeleider probeert haar te ondersteunen en te stimuleren tot een actieve deelname. De begeleider neemt haar hand en wrijft ermee over het bord. Dit herhaalt de begeleider, Ki. maakt geluiden en friemelt haar handen op elkaar. Al. schommelt met het bord en kijkt naar zichzelf in de spiegel. Hij hoort het geluid dat Ki. maakt en bootst dit na. De begeleider tracht beide deelnemers te stimuleren door met haar vingers op het ISB-bord te tikken. De deelnemers reageren hier beiden op door verbaal geluid te maken. Hierna tracht de begeleider een afwachtende houding aan te nemen en zet zich meer op de achtergrond. De activiteit valt hierbij stil. De begeleider wil de activiteit op gang te brengen door het hand van de deelnemers te nemen, en dit op het ISB-bord te leggen. Na een minuut of twee lijken beide deelnemers de activiteit niet leuk meer te vinden. Omdat de ene deelnemer zich weg begint te duwen van de tafel. We beslissen om de activiteit af te ronden. We denken aan te voelen dat de deelnemers willen stoppen. Onze activiteit duurde al ongeveer twintig minuten, en het vraagt duidelijk veel energie en concentratie van de deelnemers. We sluiten de activiteit af, door de afronding te benoemen, en de deelnemers positief te bekrachtigen.

3.3.2. Leefgroep B

Bij aankomst in leefgroep B hebben we eerst besproken welke ruimte in aanmerking kwam om onze activiteit uit te voeren. Bij de eerste uitvoering werd na overleg besloten om 'het klasje' te kiezen. Dit omdat deze ruimte prikkelarm is en toch ook niet totaal onbekend voor de deelnemers. Vanuit de bevindingen van onze eerste uitvoering, hebben we bij de tweede uitvoering besloten om een grotere ruimte te kiezen, aangezien we de deelnemers graag aan een tafel wilden zetten en nadien eventueel op de grond met het Interactie Stimulerend Balansbord. Om dit te realiseren, kozen we voor de centrale ruimte voor de leefgroep. Deze was voor de deelnemers prikkelarm doorat het een gekende ruimte was.

Voorafgaand aan onze activiteit bespraken we kort wie wat zou doen. Dit was belangrijk om goed op elkaar afgestemd te zijn. Bij de eerste uitvoeringen waren de begeleiders als bezig met Gu. en K. in hun rolstoel te zetten, hierbij vertelden ze dat ze beide zeer goed gezind waren. Bij de tweede uitvoering kozen we bewust voor dezelfde deelnemers. Op die manier hadden we de kans om zo goed mogelijk te vergelijken met de aanpassingen die we hadden gedaan. Doordat zowel Gu. als K. minder attent leken, besloten we om hen uit hun stoel te halen en op de grond te plaatsen met het Interactie Stimulerend Balansbord tussen hen in. Nadat we verschillende keren probeerden om hun aandacht toch terug te halen naar het Interactie Stimulerend Balansbord, maakten we de beslissing om eens te proberen met Gu. en Ma. De vaste begeleiding vertelde ons namelijk dat deze een bijzondere band hebben met elkaar.

Activiteit 1

We begonnen met de fase van gewenning. Aanvankelijk lieten we beide deelnemers even aan elkaar wennen. Na enkele seconden hebben we dan gedragingen benoemd en geprobeerd de deelnemers bewust te maken van elkaar door elkaars aanwezigheid te benoemen. Vervolgens startten we de actiefase. We haalden het Interactie Stimulerend Balansbord erbij. Nadat we de deelnemers even spontaan lieten wennen aan het materiaal, zagen we dat ze dit probeerden aanraken en manipuleren. Wanneer hun

aandacht afdwaalde, probeerden we door verbale communicatie deze terug te brengen naar het Interactie Stimulerend Balansbord. Na een tiental minuten merken we dat het zeer moeilijk was om de deelnemers hun aandacht op het Interactie Stimulerend Balansbord gefocust te houden. Tevens merkten we dat de afstand te ver was en dus de bereikbaarheid beperkt werd. Hierdoor besloten we om over te gaan naar de afrondingsfase. Hierbij werden de deelnemers bekrachtigd en vertelden we duidelijk dat de activiteit voorbij was. Doordat we tijdens de activiteit merkten dat bereikbaarheid en beweeglijkheid niet altijd evident waren, probeerden we nadien nog kort welke resultaten we verkregen wanneer we de deelnemers op de grond zetten met het Interactie Stimulerend Balansbord.

Activiteit 2

We startten de activiteit terug met de gewenningsfase. De deelnemers werden schuin tegenover elkaar geplaatst zodat ze elkaar konden aanraken en opmerken. Bij aanvang van de actiefase leek het ons dat K. minder betrokken en enthousiast was als vorige keer. Er was weinig interesse in het materiaal. Ook bij Gu. verliep het minder actief. Doordat zij twee maal een epilepsieaanval deed, was ze mogelijks ook minder attent. Deze bevindingen deden ons besluiten om de deelnemers uit hun stoel te halen en op de grond te plaatsen met het Interactie Stimulerend Balansbord. Ook hier merkten we dat er weinig interesse was. Beide deelnemers kropen weg van het materiaal. Nadat we verschillende keren probeerden om hun aandacht toch terug te halen naar het Interactie Stimulerend Balansbord, maakten we de beslissing om eens te proberen met Gu. en Ma. De vaste begeleiding vertelde ons namelijk dat deze een bijzondere band hebben met elkaar. Vanaf het eerste moment merkten we dat Gu. en Ma. erg op elkaar betrokken waren. Gu. kroop dadelijk naar Ma. en raakte haar aan. Ma. liet duidelijk merken dat ze dit fijn vond door uitbundig te lachen. Jammer genoeg merkten we bij Ma. dat, wanneer we haar uit de rolstoel haalden, er te veel prikkeling was. Hierdoor spande ze zich zo danig op dat aanraking van het Interactie Stimulerend Balansbord haast onmogelijk werd. Hierdoor was er ook weinig tot geen sociale interactie via het materiaal mogelijk met Gu. Na deze ondervindingen, besloten we de activiteit af te ronden door te benoemen dat het voorbij is. We brachten de deelnemers terug naar de leefgroep.

Feedback van vaste begeleiding

Tijdens het uitvoeren van de interactie stimulerende activiteit kregen we feedback van de aanwezige begeleiders in leefgroep B. Er werd ons meegegeven dat sociale interactie te moeilijk is voor personen met ernstige meervoudige beperkingen. Sociale interactie ontstaat niet omdat ze zich niet bewust zijn van de omgeving en mensen rondom zich. Het betrekken van materiaal bij de activiteit is voor deze doelgroep een grote afleidende prikkel die sociale interactie zou afremmen. Dit perspectief vinden wij belangrijk om te vermelden omdat het ons project heeft beïnvloed. Wij begrijpen waarom deze feedback ons werd gegeven. Het concept sociale interactie tussen peers met ernstige meervoudige beperkingen moet nog meer geïntegreerd worden. Er is voelbaar een tekort aan bewustzijn over dit onderwerp. Mogelijk door de weinige literatuur die hierrond bestaat. Met onze paper willen wij aantonen dat deze personen wel in staat zijn om in sociale interactie te treden. Wij hopen met onze interactie stimulerende activiteit toch een verschil te hebben gemaakt (De Maretak, 20 april 2015 – persoonlijke communicatie).

3.3.3. Besluit van de uitvoering

Wij concluderen dat er in onze uitvoering van de activiteit zowel in woning 2 als leefgroep B het doel van sociale interactie tussen de deelnemers gedeeltelijk bereikt is. In leefgroep B was dit echter moeilijker om te herkennen. Het materiaal was een struikelblok bij het in sociale interactie treden met elkaar. Wanneer de deelnemers in de gewenningsfase in elkaars nabijheid werden gezet had dit een groter effect op de sociale interactie dan wanneer het materiaal tussen beiden werd gezet. Zo zagen we in de gewenningsfase dat Gu. en K. elkaar aanraakten, wat voor ons duidelijk sociale interactie is. In woning 2 werden de deelnemers duidelijk geprikkeld door elkaar en het materiaal. Er is zichtbaar sociale interactie tussen beide deelnemers, bijvoorbeeld: Al. die het ISB-bord tegenhoudt en terwijl kijkt naar Hi. die het bord nu niet meer kan manipuleren.

3.4. Bevindingen

Hieronder worden de bevindingen beschreven die wij hebben meegenomen uit de uitvoeringen van onze interactie stimulerende activiteit. We vinden het belangrijk om te concretiseren wat we hebben geleerd, waarop we zijn gebotst en welke handelingen of zaken we anders hadden willen of moeten doen.

Vooreerst vinden we het belangrijk om mee te geven dat wij met ons praktisch project beperkt zijn in tijd. Wij hebben onze activiteit vier keer kunnen uitvoeren verdeeld over twee woningen. Het zou een meerwaarde zijn geweest als we de activiteit op regelmatige basis meerdere keren hadden kunnen uitvoeren. Wij voelen dat we kennis missen over de manier waarop de deelnemers met elkaar en anderen in interactie gaan. Onze aanpak en handelingen zouden we graag meer individueel gericht kunnen afstemmen op de noden van de deelnemers. Daarnaast is de interactie stimulerende activiteit een nieuwe situatie voor de deelnemers. Het lijkt ons dat de deelnemers tijd nodig hebben om te wennen aan de situatie van interactie, maar ook aan het nieuwe materiaal. Het zou ideaal zijn als de interactie stimulerende activiteit wekelijks zou kunnen uitgevoerd worden met verschillende deelnemers. Wij geloven dat de deelnemers een positieve evolutie zouden maken in het voeren van interactie met elkaar tijdens maar ook naast de interactie stimulerende activiteit. Tijdens het uitvoeren van de activiteit in woning 2 hebben we gezien dat Al. bij een tweede deelname aan de activiteit spontaan interactie maakte met zijn partner bij de gewenningsfase. Wij hadden het gevoel dat hij zich reeds bekend voelde met de situatie, en dat dit zorgde voor spontane interactiemomenten tussen de deelnemers.

Beeldmateriaal

Vanwege een samenloop van omstandigheden hebben wij niet de mogelijkheid gehad om het gedrag van de deelnemers te filmen tijdens de interactie stimulerende activiteit¹¹. We hebben zo nauwkeurig en efficiënt mogelijk trachten te observeren, maar wij weten dat het voor deze doelgroep aangewezen is om met beeldmateriaal te werken. De manieren om in interactie te gaan met elkaar kunnen zo subtiel zijn, dat een observator dit op het eerste zicht niet ziet. Daarnaast zijn de interacties tussen de deelnemers subjectief interpreteerbaar. Daarom is persoonlijke kennis over de deelnemers een grote meerwaarde. Dit om concreet te maken wanneer er interactie tussen de deelnemers plaatsvindt. Tijdens de uitvoering van de activiteit in woning twee hebben wij

¹¹ In bijlage 10 wordt beschreven waarom het maken van video-opnames niet mogelijk was.

ondersteuning gevonden bij N., die stage heeft gelopen in de voorziening. Bij leefgroep B was er een vaste begeleider aanwezig om ons te ondersteunen.

Onvoorziene omstandigheden

Vervolgens hebben onvoorziene omstandigheden een rol gespeeld in de uitvoering van de activiteit. Vanwege de ernstige meervoudige beperkingen die de doelgroep heeft, hebben wij ervaren dat er steeds onvoorziene omstandigheden kunnen voorkomen (epilepsie aanval, vermoeidheid, pijn). Wij vinden het fundamenteel om rekening te houden met deze onvoorziene situaties, het welbevinden en de gezondheid van de deelnemers. Tevens is het belangrijk om voor, tijdens en na de activiteit oog te hebben voor de noden van de deelnemers. Daarom gaan wij ervan uit dat het van groot belang is om de deelnemers persoonlijk goed te kennen zodat zij optimaal ondersteund kunnen worden bij de activiteit. Hierdoor kunnen onvoorziene omstandigheden goed begeleid worden.

Aanwezigheid van begeleiders

Een volgende bevinding heeft betrekking op de zichtbare aanwezigheid van begeleiders. Tijdens de eerste uitvoering van de activiteit ondervonden we dat de aanwezige begeleiders een grote invloed uitoefenen op het gedrag van de deelnemers. Bij de eerste uitvoering in woning twee waren we met drie begeleiders zichtbaar aanwezig in de ruimte. De deelnemers waren hier opmerkelijk door afgeleid. Daarom hebben wij gekozen om bij de tweede uitvoering van de activiteit de observator uit het beeld van de deelnemers te plaatsen. Hierdoor gaven de deelnemers meer aandacht aan elkaar en werd er mee ruimte gecreëerd tussen de deelnemers om in interactie te treden. In leefgroep B hadden begeleiders ook een invloed op de activiteit. Zo merkten we dat, wanneer de vaste begeleider in het zicht stond, de kinderen naar haar keken. Wanneer deze dan achter een hoek ging staan, minder in de aandacht van de kinderen, verlegden ze hun aandacht naar het ISB-bord, elkaar en/of dingen rondom hem.

Persoonskenmerken

Wij kunnen vaststellen dat we een bepaald gebrek hebben aan kennis over de persoonskenmerken van de deelnemers. Dit heeft onze interpretatie van het gedrag tijdens de uitvoering van de activiteit beïnvloed. Hierbij kunnen we ons de vraag stellen wat we nog meer hadden kunnen zien, en welke gedragingen we nog anders hadden kunnen interpreteren, met meer kennis over de individuele personen.

Combinatie van interactiepartners

Bij het uitvoeren van de activiteit zijn wij van mening dat het enerzijds aangewezen is om deelnemers te selecteren die op een gelijkaardig ontwikkelingsniveau functioneren. Anderzijds zijn we nieuwsgierig naar het proces en resultaat van de activiteit indien we deelnemers combineren met een verschillend ontwikkelingsniveau. Hiervoor waren we echter beperkt in tijd. Bij leefgroep B was er de mogelijkheid om twee personen te laten deelnemen waarvan de begeleiding ons kon vertellen dat zij een goede band hebben met elkaar. Wij zagen hierbij een intensere vorm van interactie.

Balans tussen afstand nemen en stimuleren

Tijdens het uitvoeren van de activiteit was het zoeken naar een balans tussen het stimuleren van en afstand nemen van de deelnemers. We wilden de deelnemers de kans geven om met hun eigen kracht deel te nemen aan de activiteit, op een zo zelfstandig mogelijke manier. Daarnaast wilde de aanwezige begeleider de nodige stimulatie bieden tijdens de activiteit. Als aanwezige begeleider is het belangrijk aan te voelen welke

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

ondersteuning de deelnemers nodig hebben. Dit doet men door open te staan voor de signalen die de deelnemers zenden. Bijvoorbeeld: wanneer we merkten dat er spontane sociale interactie was, plaatsten we onszelf meer op de achtergrond.

Positionering

Wij hebben geleerd dat de positie van de deelnemers tijdens de activiteit een invloed heeft op de manier waarop zij in interactie treden. Hoe dichter we de deelnemers bij elkaar zetten, hoe meer kans er is tot sociale interactie. De mogelijkheid om elkaar aan te raken in de gewenningsfase bevordert de sociale interactie.

Het materiaal

Het ISB-bord dat wij gebruiken tijdens de interactie stimulerende activiteit is een groot object in omvang. We merken op dat het materiaal minder toegankelijk is voor kleine kinderen omdat zij het materiaal moeilijk kunnen hanteren en elkaar minder goed kunnen zien. Een kleinere vorm van het ISB-bord is hier mogelijks meer aangewezen.

Veiligheid

Bij de eerste uitvoering van de interactie stimulerende activiteit in leefgroep B en woning 2 werd het ISB-bord op een lage stoel gezet. Hierbij ontstond het risico dat het ISB-bord de knieën zou raken. Het is belangrijk het ISB-bord op een hogere tafel te zetten. Het kan dan met klemmen aan de tafel vastgemaakt worden zodat de deelnemers dit niet kunnen verzetten.

De ruimte

Ten slotte hebben we ondervonden dat de ruimte meer invloed heeft op het gedrag van de deelnemers dan we voorzien hadden (zie '4. Uitvoering'). Een bekende kleine prikkelarme ruimte is het meest aangewezen om de activiteit in uit te voeren. Met een bekende kleine prikkelarme ruimte bedoelen wij, een lege ruimte die de deelnemers kennen. Er is weinig prikkeling van buitenaf. De ruimte heeft geen raam of versiering, met plaats voor een tafel, het materiaal en de (rol)stoelen van de deelnemers. Hierdoor zijn de deelnemers minder afgeleid door de ruimte en wordt de mogelijkheid op sociale interactie vergroot.

3.5. Bestemming van het ISB-bord

Wij hebben besloten om, na afloop van ons project, ons Interactie Stimulerend Balansbord te schenken aan De Maretak. We konden bij hen terecht voor het testen en hertesten van onze activiteit, hierdoor prikkelden we hun interesse. Het lijkt ons dan ook een logische keuze om ons materiaal aan hen ter beschikking te stellen.

Vanuit Multiplus werd eveneens de vraag gesteld om de activiteit te bundelen in bijvoorbeeld een boekje, website, cd, etc. Om deze reden hebben we een folder¹² gemaakt om bij het Interactie Stimulerend Balansbord te voegen. Deze is klein en handig in gebruik, begeleiding heeft namelijk geen tijd om een hele paper te lezen voor ze weten hoe het Interactie Stimulerend Balansbord gebruikt moet of kan worden. Met een folder krijgt de begeleiding kort en bondig de belangrijkste informatie die ze nodig hebben voor de uitvoering van de activiteit.

¹² De uitgewerkte folder kan u vinden in bijlage 11.

Hoofdstuk 4: Internationale studiereis

In dit stuk zullen wij ons project meer verdiepen op internationaal niveau. Hiervoor zijn wij op buitenlandse studiereis geweest naar Amsterdam. Het leek ons boeiend om de ontwikkelingen op gezondheidsvlak in een ander land te ontdekken. Wij hebben voor Amsterdam gekozen omdat hier veel voorzieningen en organisaties zijn die betrekking hebben op onze doelgroep. Wij zijn op bezoek geweest bij Mytylschool Drostenburg, Stichting DWRP (doorzettingsvermogen, wilskracht, resultaat , plezier) , Omega gecombineerd met OKIDO, en NSGK (Nederlandse stichting voor het gehandicapte kind). Voor deze bezoeken hebben wij een aantal vragen opgesteld. Deze vragen sluiten aan bij onze onderzoeksvraag, namelijk: Welke activiteiten worden er in de voorzieningen aangeboden? Wat zijn de ervaringen van opvoeders en begeleiders omtrent het bestaande activiteitenaanbod in Nederland voor personen met ernstige meervoudige beperkingen? Wordt er tijdens de activiteiten aandacht besteed aan de interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen? Wordt er iets gedaan om de interactie te stimuleren tussen deze personen? Op welke manier zien jullie dat personen met ernstige meervoudige beperkingen interacties of sociale relaties aangaan met elkaar?

Wij hebben gekozen voor deze internationale onderzoeksvragen, omdat wij deze het meest interessant en relevant vonden met oog op onze primaire onderzoeksvraag: welke activiteit kan de interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen stimuleren in de leefgroep?

Daarnaast proberen wij ons ook te verdiepen op maatschappelijk niveau. Hiervoor zijn andere onderzoeksvragen voorbereid dan bovenstaande, namelijk: Op welke manier wordt er in Nederland aan inclusie gedaan? Hoe wordt de inclusiebeweging voor personen met ernstige meervoudige beperkingen maatschappelijk ondersteund in Nederland? Hoe sluiten de beleidsbeslissingen aan bij de praktijk? Deze onderzoeksvragen zijn gericht op personen met ernstige meervoudige beperkingen.

Van onze studiebezoeken in Amsterdam is Mytylschool Drostenburg ons het meest bijgebleven omdat hun werkwijze voor ons nieuw was. Dit is een school voor kinderen en jongeren van drie tot en met achttien jaar met een lichamelijke- en/of een meervoudige beperking, of kinderen en jongeren die lijden aan een chronische ziekte. Mytylschool Drostenburg is een school die heel kindgericht werkt vanuit de visie dat elke persoon met of zonder beperking leerbaar is. Er wordt in de eerste plaats gewerkt met de krachten en de mogelijkheden waarover de leerlingen beschikken.

Het bleek moeilijk om een duidelijk antwoord te krijgen op onze meest belangrijke vraag: Wordt er aandacht besteed aan sociale interactie tussen peers en hoe wordt deze sociale interactie gestimuleerd? Er zou gedurende heel de dag gewerkt worden rond sociale interactie met en tussen de kinderen en jongeren, tijdens de lessen en tijdens de pauze. De wijze waarop deze interacties aangegaan worden kon men ons echter niet vertellen. Ons werd wel gezegd dat leerlingen met ernstige meervoudige beperkingen zouden deelnemen aan de leerlingenraad. Hoe dit concreet in zijn werk gaat is echter een vraagstuk.

Bij iedere bezochte organisatie in Amsterdam die personen met ernstige meervoudige beperkingen begeleid, botsten we steeds op de vraag hoe begeleiders sociale interactie tussen peers met ernstige meervoudige beperkingen activeren en stimuleren. Het is

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

opvallend dat net zoals in België, er meer aandacht wordt besteed aan interactie tussen begeleider of sociaal netwerk en “cliënt”, wat ook zeer belangrijk is. Wij hebben het gevoel dat er meer bewustzijn moet gecreëerd worden rond het thema “sociale interactie tussen peer met ernstige meervoudige beperkingen” in welzijnsvoorzieningen.

Om ons project te verdiepen op maatschappelijk niveau zijn wij op studiebezoek geweest bij de organisatie NSGK. Tevens brachten we een bezoek aan OKIDO, waar we spraken met een medewerkster maar ook de bovenstaande benoemde organisaties konden ons hier meer informatie over geven. Wij wilden in de eerste plaats te weten komen hoe Nederland zich inzet om inclusie te integreren. Op het eerste zicht leek Amsterdam zeer toegankelijk, als we keken naar rolstoeltoegankelijkheid bij gebouwen en openbaar vervoer. Het verschil met België was enorm. Om een voorbeeld te geven: in Antwerpen moet je al drie treden oplopen voor je de tram kan instappen. Daarnaast merkten we op dat welzijnsvoorzieningen in Amsterdam geen afgelegen instituten zijn, maar zich bevinden in de stad.

Als groep waren we opgetogen over de inclusiebewegingen in Nederland, tot dat de organisatie NSGK ons een duidelijker beeld schetste over het welzijnslandschap in Nederland. De Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind tracht inclusie te integreren vanuit een andere invalshoek. Het is een fonds en wordt niet gesubsidieerd door de Nederlandse overheid. Ze halen hun inkomsten uit donaties, sponsoring, collectieve ophaling en acties. De directeur kon ons vertellen dat op vlak van inclusie er veel is veranderd en verbeterd sinds de jaren '90 in Nederland. Maar het feit dat NSGK nog steeds nodig is wil zeggen dat er nog veel werk is. De omslag van zorgdenken naar inclusief denken is nog niet volledig bereikt (Franssen, 23 april 2015 – persoonlijke communicatie).

Als groep waren we aangenaam verrast door de mogelijkheden van inclusie die Amsterdam te bieden heeft. Wij hebben het gevoel dat er een grote cliëntgerichtheid bestaat die uitgaat van de mogelijkheden en de krachten van elk individu, maar ook van de omgeving. Krachten en mogelijkheden van de omgeving worden geanalyseerd en ingezet om mee te werken aan vermaatschappelijking van de zorg en sociale inclusie. Daarnaast mogen we niet wegstijven van het feit dat er nog steeds nood is aan verandering en groei inzake inclusie. Rond de mogelijkheden van sociale interactie tussen peers met ernstige meervoudige beperkingen in Amsterdam hadden we grotere verwachtingen. We merken dat er stappen ondernomen worden, maar we concluderen dat er nog onvoldoende bewustwording is rond dit thema, iets wat echter fundamenteel is.

Wij hebben in Nederland verschillende raakvlakken maar ook tegenstrijdigheden met België gevoeld bij de voorzieningen die wij hebben bezocht. Wij hebben hier enorm veel uit geleerd over de doelgroep personen met ernstige meervoudige beperkingen en over sociale inclusie¹³.

¹³ Het volledige verslag van de internationale studiereis kan u vinden in bijlage 12.

Besluit

We kregen van Multiplus de projectvraag: welke activiteit kunnen wij aanbieden zodat interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen gestimuleerd wordt? Voor we hier dieper op in zijn gegaan hebben we literatuur opgezocht. Literatuur over onder meer: Wat is interactie? Welk aanbod is er voor de doelgroep? Hoe kunnen we interactie stimuleren? Wat zijn de mogelijkheden van deze doelgroep? En nog veel meer. Tijdens het doornemen van verschillende literatuur, en een bevraging in verscheidene voorzieningen, was het zichtbaar dat er onvoldoende bewust gewerkt wordt rond sociale interactie tussen peers met ernstige meervoudige beperkingen, dit vergrootte onze uitdaging.

Als inspiratie voor een concrete uitwerking van het project zijn we op bezoek gegaan bij spelothek 't Spinneke. Hier deden we ideeën op en hebben we deze uitgewerkt. Om realistisch te blijven hebben we voor één activiteit gekozen, met materiaal. We kozen voor een activiteit met materiaal omdat we graag iets vernieuwends wilden ontwerpen. Activiteiten om interactie te stimuleren zonder materiaal bestaan al (bijvoorbeeld: snoezelen). Wij wilden iets relatief onbestaand uitwerken omdat wij wel van uitdaging houden. Dit ontwerp van het materiaal moest voldoen aan een aantal voorwaarden onder andere dat het realistisch uitvoerbaar moet zijn, veilig, hygiënisch, prikkelend, toegankelijk en interactie stimulerend. Na het bespreken van verschillende ideeën hebben we er één uitgekozen: het Interactie Stimulerend Balansbord. Dit ontwerp voldeed volgens ons het meest aan de voorwaarden.

Om de activiteit zo optimaal mogelijk te kunnen uitvoeren, zijn we vier keer gaan observeren in de leefgroep en het dagcentrum van De Maretak. Dit om de deelnemers van de activiteit en ook om de omgeving beter te leren kennen. Hierbij hebben we meteen ons eerste ontwerp voorgesteld. De ergotherapeut was hier erg enthousiast over en gaf ons nog enkele aandachtspunten mee. Hier zijn we mee aan de slag gegaan, het ontwerp werd aangepast. We maakten concrete afspraken rond de uitvoering van het balansbord en er werd gezocht naar materiaal om dit realiseerbaar te maken. Zo zijn we tot het finale ontwerp gekomen, namelijk het ISB-bord.

Wij hebben onze interactie stimulerende activiteit vier maal uitgevoerd in leefgroep B en woning 2. Hierbij botsten wij op een aantal elementen die invloed hadden op het verloop van de activiteit. In de eerste plaats is interactie subjectief interpreteerbaar. Dit maakt dat het moeilijk was om vast te stellen wanneer er sociale interactie plaatsvindt tussen de deelnemers. Onze beperkte kennis over de deelnemers, was voor ons een extra moeilijkheid. Als begeleider heb je ook erg veel invloed op de activiteit, zo merkten we dat er een balans gevonden moest worden tussen afstand en nabijheid, dit door je sensitief responsief op te stellen. Bij de externe factoren merkten we op dat vooral de ruimte en de aanwezige begeleiding een sterke invloed hadden op het verloop van de activiteit. Tevens lijkt het ons vanzelfsprekend dat onze activiteit bij iedere deelnemer andere resultaten zal opleveren. Iedere deelnemer en iedere begeleider is anders, reageert anders, denkt anders, voelt zich anders, etc. We zijn er dus van overtuigd dat een activiteit bij de ene deelnemer sterk kan ontgoochelen, terwijl het bij een andere deelnemer net zeer positief kan werken.

Na onze verdieping in de theorie, de zorgvuldigheid waarmee we ons materiaal kozen en de verschillende testmomenten die we organiseerden, lijkt het ons dat de interactie stimulerende activiteit geslaagd is. Vanuit ons standpunt hebben we duidelijk interactie

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

gezien, zowel met als zonder het materiaal. We kunnen hier echter geen vaststaand besluit over vormen net omdat sociale interactie bij deze doelgroep zeer subtiel kan zijn en subjectief interpreteerbaar is. Bovendien hebben we een beperkte kennis van de persoonskenmerken van de deelnemers. Daarnaast heeft de beschikbare tijd ook een rol gespeeld. Wij hadden de interactie stimulerende activiteit graag vaker willen uitvoeren, zodat we met meer overtuiging en zekerheid een besluit konden vormen.

Ondanks deze beperkingen staan we toch positief tegenover het project omdat het positieve resultaten heeft voortgebracht. Verder onderzoek in dit veld is zeker welkom, misschien zelfs nodig.

Doorheen het volledige proces hielden we steeds rekening met onze eigen visie. Het is namelijk belangrijk om niet voorbij te gaan aan onze eigen waarden en normen. Wij geloven dat iedereen in staat is om in sociale interactie te treden, en willen met dit project laten zien dat dit mogelijk is, ook voor personen met ernstige meervoudige beperkingen.

Bronnenlijst

Anderson, N.B., & Brady, M.P. (1993). *Improving motor-responses in students with severe disabilities using adult instruction and peer social interactions*. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 28(1), pp. 47-65.

Communicatie methoden EMB (z.j.). *Methoden*. Geraadpleegd op 25 maart 2015 via <http://www.communicatiemethodenemb.nl/methoden/>

Daems, J., Missinne, T., Bontinck, I., Jamin, B., Goethals, V. & van Renterghem, M. (2012). *Sherborne bewegingspedagogiek. Ontwikkelingsstimulerend bewegen*. Sint-Niklaas: Abimo.

Deen, J. (directeur Mytylschool Drostenburg). (studiebezoek Mytylschool Drostenburg). *Persoonlijke communicatie [interview]* op 21 april 2015. Mytylschool Drostenburg, Amsterdam

De Maretak. (2015). *Wonen in de Maretak*. Geraadpleegd op 22 maart 2015 via <http://www.zevenbergen.be/Nzh/Site-Root/Sites/Sites-NZ/Dvc-Zevenbergen/Dvc-Zevenbergen-Aanbod/De-Maretak-Duffel/Wonen-in-de-Maretak.html>

Derie, J., Vanoosthuysse, R., Dene, A., Corthout, T., & Noé, M. (2009). *Het grote snoezelboek: Een wondere wereld van zintuigen*. Sint-Niklaas: Abimo.

Desmedt, S. (2009). *Evaluatie van de interacties tussen kinderen met ernstige meervoudige beperkingen en hun interactiepartners: onderzoek bij ouders en begeleiders* [masterproef]. Katholieke Universiteit Leuven, faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen.

De Sociale Kaart. (2015). *De Maretak - nursinghome*. Geraadpleegd op 22 maart 2015 via <http://www.desocialekaart.be/de-maretak-nursinghome-519471>

Dienstverleningscentrum Heilig Hart. (z.j.). *Basale stimulatie*. [pdf].

Dienstverleningscentrum Zevenbergen. (2008). *Zevenbergen* [brochure]. z.pl.: Marc Pattyn.

Dienstverleningscentrum Zevenbergen. (2010). *Missie en visie* [word-document].

Ensie. (2015). *Interactie*. Geraadpleegd op 17 maart 2015 via <https://www.ensie.nl/redactie-ensie/interactie>

Franssen, J. (adjunct-directeur / Hoofd van de Afdeling Handicap & Samenleving bij NSGK). (inclusiebeweging in Nederland). *Persoonlijke communicatie [interview]* op 23 april 2015. NSGK, Amsterdam.

Govaerts, A. (2015). *Figuur 1: Eerste ontwerp van het ISB-bord*. Berlaar.

Govaerts, A. (2015). *Figuur 2: Tweede ontwerp van het ISB-bord*. Berlaar.

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

- Hostyn, I., & Daelman, M. (2011). *Kwaliteitsvolle interacties*. In B. Maes, C. Vlaskamp, & A. Penne (red.), *Ondersteuning van mensen met ernstige meervoudige beperkingen*. Handvatten voor een kwaliteitsvol leven (pp. 179-198). Leuven: Uitgeverij Acco. Multiplus. (2015).
- Hostyn, I. & Maes, B. (2009). *Interaction between persons with profound intellectual and multiple disabilities and their partners: A literature review*. Journal of Intellectual & developmental Disability, 34, 296 – 312
- Kinable, H. (2006). *Dossier: werken met peers*. [pdf].
- Loesje. (z.j.). *Vroeger dacht ik dat mijn beperkingen mijn grenzen waren*. Geraadpleegd op 7 mei 2015 via http://www.loesje.nl/posters/nl8912_12/
- Maes, B., Vlaskamp, C. & Penne, A. (2013). *Ondersteuning van mensen met ernstige meervoudige beperkingen*. Handvatten voor een kwaliteitsvol leven. Leuven / Den Haag: Acco.
- Meulen, B. F. (2014). *Sporen van de reiziger: Opvoeding en ondersteuning van mensen met (zeer) ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen nader onderzocht*. Antwerpen: Garant.
- Multiplus. (2015). *Belevingstheater*. Geraadpleegd op 13 maart 2015 via <http://www.multiplus.be/literatuur/belevingstheater.pdf>
- Multiplus. (2015). *Kinderen en jongeren met ernstige meervoudige beperkingen*. Geraadpleegd op 13 maart 2015 via <http://www.multiplus.be/informatiedocs/kinderen%20en%20jongeren.pdf>
- Multiplus. (2015). *Visie en werking*. Geraadpleegd op 12 maart 2015 via <http://www.multiplus.be/werking.php>
- Multiplus. (2015). *Multi-sensory storytelling*. Geraadpleegd op 25 maart 2015 via <http://www.multiplus.be/storytelling.php>
- Nakken, H., & Vlaskamp, C. (2007). *A need for a taxonomy for profound intellectual and multiple disabilities*. Journal of Policy and Practice in Intellectual Disability, 4, pp. 83-87.
- Niemeijer, M. H. (1999). *Ontwikkelingsstoornissen bij kinderen: Opvoeding en behandeling in de heilpedagogie*. Assen: Van Gorcum.
- Nijs, S. (Doctoranda). (Vorming peer interacties bij personen met ernstige meervoudige beperkingen). Persoonlijke communicatie [interview] op 19 maart 2015. Multiplus, Leuven.
- Nijs, S. (z.j.). *Peer interacties bij personen met ernstige meervoudige beperkingen [vorming]*. KU Leuven, Onderzoeksgroep gezins- en orthopedagogie.

Penne, A. (coördinator Multiplus en projectbegeleidster). (eerste kennismaking met het project en elkaar). Persoonlijke communicatie [projectvergadering] op 11 februari 2015. Artesis Plantijn Hogeschool, Antwerpen.

Per Saldo. (z.j.). *Dit is een persoonsgebonden budget 2015*. Geraadpleegd op 8 april 2015 via <http://www.pgb.nl/dit-is-een-persoonsgebonden-budget-2015>

Petry, K., & Maes, B. (2005). *De ondersteuningsbehoeften van kinderen en jongeren met diep verstandelijke en meervoudige beperkingen aan de hand van het AAMR-model*. Een literatuurstudie. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen*, 31, 87-107.

Poel, L. & Blokhuis, A. (2008). *Wat je speelt ben je zelf: Over spel en spelbegeleiding met specifieke aandacht voor mensen met een verstandelijke beperking*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

SDK kinderopvang & CEG Groep (z.j.). *Begeleiden van interacties tussen kinderen*. Geraadpleegd op 2 april 2015 via <http://www.samenspelopdebso.nl/handleiding/begeleiden-van-interacties-tussen-kinderen/>

Van der Maat, S. (1992). *Communicatie tussen personen met een diep mentale handicap en hun opvoed(st)ers*. Leuven: Garant.

VAPH. (2010). *Perspectief 2020*. Geraadpleegd op 8 april 2015 via <http://www.vaph.be/vlafo/view/nl/5146351-Perspectief+2020.html>

VAPH. (z.j.). *De richtlijnen*. Geraadpleegd op 8 april 2015 via <http://www.vaph.be/vlafo/view/nl/3118761-De+richtlijnen.html>

Vincke, J. (2007). *Sociologie: een klassieke en hedendaagse benadering*. Gent: Academia Press.

Westerink, S. (2008). *Zeer ernstig meervoudig gehandicapten en hun belevingswereld, gericht op sensorische activiteiten*. [pdf].

Bijlagen

Bijlage 1: Onderzoeksplan

Bijlage 2: Interactievormen

Bijlage 3: Bestaand activiteiten aanbod

Bijlage 4: Criteria goed snoezelmateriaal

Bijlage 5: Verslag studiebezoek 't Spinneke

Bijlage 6: Blanco observatieschema

Bijlage 7: Tabel enkelvoudig en meervoudig peergericht gedrag

Bijlage 8: Observaties De Maretak

Bijlage 9: Activiteitenfiche

Bijlage 10: Verantwoording niet maken van video-opnames

Bijlage 11: Folder ISB-bord

Bijlage 12: Verslag internationale studiereis

Bijlage 1: Onderzoeksplan

1. Inleiding

De aanleiding

Onze motivatie voor het project was voor elk groepslid gelijklopend: we vinden de doelgroep uitdagend en opteerden eerder voor een praktisch project waarbij we zelf iets creëren en uitvoeren. Dit project was onze eerste keuze. Ons project staat in functie van het expertisecentrum Multiplus en zal mogelijk een meerwaarde bieden. Deze organisatie wil de kwaliteit van leven en ondersteuning bevorderen van personen met ernstige meervoudige beperkingen, dit door het verspreiden en bevorderen van kennis en expertise bij de personen die bij hen betrokken zijn, voorzieningen, ouders en derden (Multiplus, 2015).

De context

Het onderzoek situeert zich binnen de zorg voor personen met ernstige meervoudige beperkingen. Meer bepaald in voorzieningen waar deze doelgroep functioneert in groepsverband. Tevens is er een internationaal luik verbonden aan ons project. We zullen namelijk op internationale studiereis gaan naar Amsterdam, Nederland. Daarnaast is Multiplus verbonden aan de 'Special Interest Research Group Persons with profound intellectual and multiple disabilities' en 'Quality of Life' van de 'International Association of the Scientific Study of Intellectual Disabilities (IASSID)'. Tevens hebben zij in het kader van een project 'Verkennde Internationale Samenwerking' een Europees netwerk uitgebouwd van onderzoekers, dit op het domein van de zorg voor personen met ernstige meervoudige beperkingen (Multiplus, 2015).

De onderzoeksorganisatie

De onderzoeksorganisatie werd niet aangereikt door Multiplus of AP Hogeschool, daarom gingen we zelf op zoek naar een voorziening om ons project uit te voeren. We denken hierbij aan leefgroepen, dienstencentra, DVC's en MFC's. Onze activiteit zal doorgaan in De Maretak, een onderdeel van DVC Zevenbergen. We kozen hiervoor omdat zij onze doelgroep vertegenwoordigen, tevens moesten we rekening houden met de voorzieningen die Sara Nijs als bezocht had zodat we deze zeker niet zouden overvragen.

Daarnaast kunnen we terug vallen en beroep doen op Multiplus en Sarah Nijs, een doctoraatsstudente aan de KU Leuven die samenwerkt met Multiplus.

De werking van Multiplus is herleidbaar naar vier pijlers:

- Informatieverspreiding en –uitwisseling
- Praktijkgericht onderzoek
- Vorming en advies
- Sensibilisatie

(Multiplus, 2015)

Multiplus streeft naar een goede kwaliteit van leven, volwaardige participatie in een inclusieve samenleving, en ondersteuning die vertrekt vanuit het eigen sociale netwerk en het vangnet van professionele hulpverleners. Op deze manier wil Multiplus empowerend werken. Dit wil ook zeggen dat deze personen moeten kunnen rekenen op een context die hen kansen aanbiedt om wederzijdse relaties aan te gaan, invloed uit te oefenen op hun omgeving en mogelijkheden ontplooiën en benutten. Ook het participeren in de samenleving en respect en waardering zijn belangrijke aspecten (Multiplus, 2015).

Aansluiting van het onderzoek in de organisatie.

De theoretische fundering van dit project ligt in een doctoraatsstudie aan de KU Leuven. Deze handelt over de sociale interacties tussen peers met ernstige meervoudige beperkingen. Dit onderzoek vormt onze basis voor het ontwikkelen en uitvoeren van een interactie stimulerende activiteit bij personen met ernstige meervoudige beperkingen. Dit was niet alleen een meerwaarde, maar ook deels een valkuil, omdat we hierdoor beperkt werden in onze bronnen.

2. Het praktijkprobleem

Vanuit het expertisecentrum Multiplus werd er aangegeven dat er nood is aan interactie stimulerende activiteiten tussen peers met een ernstig meervoudige beperking (Penne, 2015). Interactie is noodzakelijk om een goede kwaliteit van leven te garanderen, zoals hier verder aangegeven wordt. Er bestaat echter zeer weinig literatuur over sociale interacties tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen. Bij het opzoeken van deze literatuur kwamen wij vaak terug uit bij onderzoeken van Sara Nijs en/of KU Leuven. In de praktijk wordt er meer aandacht besteed aan de interactie tussen begeleider en cliënt. Interactie tussen peers met ernstige meervoudige beperkingen is zeer kwetsbaar en niet vanzelfsprekend, omdat zij op verschillende domeinen moeilijkheden ervaren (cognitief, motorisch, en/of sensorisch en/of gezondheidsproblemen) (Hostyn & Daelman, 2011). In de volgende alinea wordt dit nader toegelicht.

Personen met ernstige meervoudige beperkingen hebben een diepe verstandelijke beperking. Dit maakt dat communicatie anders verloopt, en zij over minder communicatievaardigheden beschikken (Petry et al., 2009.). Personen met ernstige meervoudige beperkingen gebruiken meestal geen gesproken taal. Ze communiceren op een proto- of presymbolisch niveau, hierbij maken zij gebruik van gelaatsuitdrukkingen, bewegingen, geluiden, houding en spierspanning (Hostyn, 2011; Hostyn & Daelman, 2011; Petry & Maes, 2005). Dit kan leiden tot verschillende "communicatiestoornissen". Zo kan een boodschap verkeerd geïnterpreteerd worden, of een signaal kan aangezien worden als een manier van communiceren als dit niet zo is. De betekenis van een boodschap is dus vaak niet volledig duidelijk en subjectief interpreteerbaar. Hoe de communicatie verloopt hangt ook sterk af van de communicatiepartner. Deze moet een goede kennis hebben van de persoon met een ernstige meervoudige beperking, en zijn context om zijn boodschap te begrijpen (Hostyn, 2011; Hostyn & Daelman, 2011; Petry & Maes, 2005). Daarnaast kunnen motorische, sensorische en gezondheidsproblemen de communicatie bemoeilijken.

Het zou een meerwaarde betekenen voor de kwaliteit van leven bij personen met ernstige meervoudige beperkingen, als er meer ingezet wordt op sociale peer interactie. Schalock et al. (2007) geeft de kwaliteit van bestaan/leven weer op 8 dimensies: emotioneel welbevinden, interpersoonlijke relaties, materieel welbevinden, persoonlijke ontwikkeling, lichamelijk welbevinden, zelfbepaling, sociale inclusie en rechten. Poel & Blokhuis (2008) zeggen dat interactie stimulerende activiteiten tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen een positieve invloed zou kunnen hebben op verschillende van deze dimensies, zoals bijvoorbeeld: emotioneel welbevinden, interpersoonlijke relaties en persoonlijke ontwikkeling. Interactie tussen peers kan ook leiden tot verdere groei van bepaalde ontwikkelingsdomeinen zoals de sociale ontwikkeling, emotionele ontwikkeling en de cognitieve ontwikkeling. Uit voorgaande literatuur menen we te mogen besluiten dat er een duidelijke link is tussen de dimensies van Schalock en de ontwikkelingsdomeinen die beïnvloed worden door interactie tussen peers.

Door een interactie stimulerende activiteit uit te voeren kunnen wij peers met ernstige meervoudige beperkingen verbinden. De primaire doelstelling van de activiteit is de interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen. Daarnaast hopen wij de kwaliteit van leven te kunnen beïnvloeden. Wij zullen een interactie stimulerende activiteit uitvoeren en evalueren in een groep waar personen met een ernstige meervoudige beperking samenleven. Momenteel hebben we zicht op de voorzieningen waarbij we onze activiteit niet mogen uitvoeren omwille van voorgaand onderzoek: Het Vonderke, De Witte Mol, Zevenbergen, Delacroix, Sint Franciscus, Heilig Hart (Deinze), Zonnebloem, Kon-Tiki, Ter Heide. Wij zullen onze interactiestimulerende activiteit uitvoeren, bijsturen en evalueren in de voorziening De Maretak, onderdeel van DVC Zevenbergen.

Bijlage 2: Interactievormen

Er zijn vijf verschillende basisvormen van sociale interactie: uitwisseling, samenwerking, conflict, conformiteit en machtsuitoefening.

De eerste basisvorm is uitwisseling of sociale ruil. Dit is de meest voorkomende vorm van sociale interactie. Bij deze vorm van interactie gaan mensen sociale relaties of langdurige interacties aan, omdat ze denken hier een voordeel uit te kunnen halen. De relatie blijft enkel duren wanneer beide partijen blijven baten bij de interactie. Beide partijen maken met andere woorden een kosten-batenanalyse. Indien de baten niet langer opwegen tegen de kosten, zal de interactie beëindigd worden (Vincke, 2007).

Bij de sociale interactievorm samenwerking of coöperatie hebben de verschillende partijen een gemeenschappelijk doel voor ogen. Hier is een stilzwijgend of een afgesproken akkoord aan verbonden. Hierbij wordt er verwacht dat afspraken worden nageleefd en meestal is er een taakverdeling aanwezig. Er is een wederzijdse bereidheid om samen te werken en een minimum aan conformiteit. Een derde sociale interactievorm is het conflict. Conflicten ontstaan wanneer er tegengestelde belangen, waarden of doelstellingen zijn tussen verschillende personen of groepen. Een conflict kan geuit worden op verschillende manieren, bijvoorbeeld door verbale of fysieke agressie (roepen, slaan, stampen, etc.). Dit is een onaanvaardbare uitingsvorm van interactie. Conflict is niet altijd negatief. Een conflict maakt verandering mogelijk daar waar de interactie vastloopt (Vincke, 2007).

De volgende sociale interactievorm is conformiteit. Bij deze vorm van interactie trachten de betrokken partijen te voldoen aan de (normatieve) verwachtingen die de ander heeft met betrekking tot zijn gedrag. Om zich te conformeren voldoet men aan een bepaalde functie of positie in de maatschappij of een groepering. Sociale interacties lopen hierdoor vlotter, omdat deze voorspelbaar worden. Deze vorm van interactie eist voldoende sociale integratie. De laatste basisvorm van sociale interactie is machtsuitoefening. De betrokken partij met de meeste "macht" beïnvloedt de andere partij om te krijgen wat hij wil. Hier is er sprake van wederzijdse beïnvloeding. Men kan enkel macht uitoefenen als de ander zich onderwerpt. Dit maakt "macht" relatief (Vincke, 2007).

Bijlage 3: Bestaand activiteiten aanbod

Enkele gekende activiteiten beschreven op maat van kinderen, jongeren en volwassenen met ernstige meervoudige beperkingen zijn: snoezelen, bewegingspedagogiek van Sherborne, belevingstheater, sensopathische activiteiten, basale stimulatie en multi-sensory storytelling.

Snoezelen

"Snoezelen is het doelgericht, begeleid en selectief aanbieden van zintuiglijke prikkels in een sfeervolle omgeving volgens eigen keuze en tempo aangepast aan individuele behoeftes en mogelijkheden" (Derie et al, 2009).

Sherborne

Sherborne is een bewegingspedagogiek die Veronica Sherborne ontwikkelde vanuit haar bevindingen. Namelijk dat alle kinderen in hun ontwikkeling twee basisbehoeften hebben: zich goed voelen in het eigen lichaam en het kunnen aangaan van relaties (Daems et al, 2012).

Belevingstheater

Belevingstheater is een activiteit in de dagbesteding die gericht is op het prikkelen op het specifieke belevingsniveau. Bij personen met ernstige meervoudige beperkingen betekent dit concreet de lichaamsgebonden ervaringen. Binnen het kader van een alternatieve theateervoorstelling wordt een stroom van zintuiglijke ervaringen aangeboden. Dit heeft als doel de ervaringswereld te verruimen en deze plezierig te beleven. Daarnaast biedt het vele mogelijkheden tot sociale interactie (Multiplus, 2015).

Sensopathische activiteiten

Sensopathisch spel is gericht op de tast, met de focus op het voelen en het ondergaan van vormeloos materiaal, dit van diverse kwaliteiten. De cliënten gaan met het materiaal om op een lijfelijke manier: ze houden het tegen het eigen lichaam, voelen met hun huid en gebruiken alle zintuigen. Spelmateriaal dat kan dienen voor sensopathisch spel zijn zand, water, verf, gras, klei, scheerschuim, deeg, een trilslang, knuffels die trillen en gekookte spaghetti (Westerink, 2008).

Basale stimulatie

Basale stimulatie probeert voornamelijk om de persoon sterker te maken in zijn lichaamsbewustzijn. Dit gebeurt door waarnemingen op een eenvoudige en doordachte manier aan te bieden. Deze methode wordt vooral afgestemd op de beleving van personen met een diepe meervoudige beperking. Basale stimulatie situeert zich in de 'dichte zintuigen': waarneming via de huid en spieren (somatisch), waarneming van bewegingen en eigen positie in de ruimte (vestibulair) en waarneming van trillingen via de huid en het beenderstelsel (vibratorisch) (Dienstverleningscentrum Heilig Hart, z.j.).

Multi-sensory storytelling

Multi-sensory storytelling zijn verhalen waarbij zo veel mogelijk de zintuigen van cliënten worden aangesproken op hun eigen niveau. Dit met als doel zo goed mogelijk over te brengen wat verteld wordt. Zowel verhaalinhoud en -vorm als de presentatie ervan worden aangepast aan mensen met ernstige meervoudige beperkingen in het algemeen en in het bijzonder de individuele cliënt (Multiplus, 2015).

Bijlage 4: Criteria goed snoezelmateriaal

Goed snoezelmateriaal moet voldoen aan een aantal criteria.

Allereerst is snoezelmateriaal waardevol materiaal. Het is de bedoeling dat het duurzaam is. Ten tweede moet het voorwerp selectief zijn. Dit wil zeggen dat het één bepaald zintuig stimuleert en er wordt geprobeerd om de andere zintuigen hier zo weinig mogelijk mee te prikkelen. Een derde criterium is dat het snoezelobject moet verwonderen. Dit gaat het makkelijkst met dingen die de kinderen nog niet kennen vanuit bijvoorbeeld eerdere ervaringen. Een volgend criterium is de veiligheid. Vervolgens moeten snoezelvoorwerpen ook contrasterend zijn. Op die manier komen vormen en figuren meer op de voorgrond te staan. Een zesde criterium is eenvoud. Te veel verschillende prikkels zorgen voor overprikkeling. Voorwerpen die zich groot of klein maken is een zevende criterium. Jonge kinderen hun aandacht kan getrokken worden met kleine voorwerpen die ze kunnen uitpluizen of grote voorwerpen die ze met zich kunnen meentrekken. Daarnaast moet een snoezelvoorwerp ook herhalen. Dit zorgt voor structuur. Een negende criterium is het variëren op telkens hetzelfde thema. Kinderen vinden het vaak boeiend hoe men met hetzelfde voorwerp toch telkens nieuwe ervaringen kan opdoen. Een laatste criterium is dat het snoezelvoorwerp verborgen kan worden. Dingen die ergens in verstopt zijn, en dus niet onmiddellijk 'bereikbaar' zijn, zorgen voor verwondering en trekken de aandacht wanneer ze plots wel zichtbaar zijn (Derie et al, 2009).

Bijlage 5: Verslag studiebezoek 't Spinneke

Toen we de opdracht kregen om een interactie stimulerende activiteit te ontwikkelen wisten we niet waar te beginnen. We voelden als groep aan dat dit een grote uitdaging voor ons zou zijn. We waren wel sterk gemotiveerd. We wilden iets uitvinden, wat voor ons onbekend is. We deelden allen de opinie dat we een interactie stimulerende activiteit zouden ontwikkelen door middel van materiaal. We wilden graag iets tastbaar maken. Maar hoe moesten we dit aanpakken? We zaten even met de handen in het haar. Om inspiratie op te doen zijn wij op studiebezoek geweest bij 't Spinneke in Kontich. Dit is een speltheek en een snoezelruimte voor personen met een beperking en hun sociaal netwerk (familie en vrienden). De speltheek bevat zowel een ruimte waar er speelgoed wordt aangeboden, als een speeleiland waar het speelgoed gebruikt kan worden. Er is ook een ontmoetingsruimte om ideeën uit te wisselen. In 't Spinneke kregen we een rondleiding doorheen de snoezelruimte. Vervolgens mochten we de speltheek bekijken. De vrijwilligster liet ons verschillende soorten spel materiaal zien dat gepast is voor de doelgroep en toonde veel interesse voor ons project. Hierdoor kwam er een dialoog op gang, wat gevolgd werd door een brainstorm voor het ontwikkelen van het spel materiaal. We merkten op dat de meeste spel materialen in de speltheek werken met het principe van actie-reactie. De basis voor ons materiaal werd vastgelegd. Het materiaal zou actie-reactie teweeg brengen. Als groep besloten we dat ieder van ons individueel enkele ontwerpen zou maken van het spel materiaal, dan zouden we bij de volgende vergadering het meest haalbare ontwerp kiezen. Het was opmerkelijk hoeveel inspiratie 't Spinneke bij ons had losgemaakt. Er kwamen veel ideeën op de tafel, bijvoorbeeld: een balansbord, een manipuleerbaar geluidsbord, voelschort, geluidsbak met snaren, etc. Hierdoor hebben we hebben om te stemmen. Uiteindelijk hebben we gekozen voor het Interactie Stimulerend Balansbord.

Bijlage 6: Blanco observatieschema

Observatiecriteria/naam kind									
Welke kinderen hebben geen ernstige visuele beperking (in dit geval blind) ?									
Welke kinderen kunnen zich niet met 'woorden' uitdrukken?									
Welke kinderen zoeken contact met anderen ?									
Welke kinderen zijn mobiel met hun armen?									
Welke kinderen stellen enkelvoudig gericht gedrag tov peers ?*									
Welke kinderen stellen meervoudig gericht gedrag tov peers ?*									
Welke kinderen stellen enkelvoudig gericht gedrag tov begeleiding ?*									
Welke kinderen stellen meervoudig gericht									

gedrag tov begeleiding ?*									
Welke kinderen stellen enkelvoudig gericht gedrag tov materiaal/omgeving?*									
Welke kinderen stellen enkelvoudig gericht gedrag tov materiaal/omgeving?*									
Extra info									

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

Bijlage 7: Tabel enkelvoudig en meervoudig peergericht gedrag

Criteria bij het vaststellen van sociale interactie voor personen met ernstige meervoudige beperkingen (Nijs, z.j.).

	Enkelvoudig gericht gedrag	Meervoudig gericht gedrag
Kijken	kijken naar de peer	/
Vocalisaties	Geluiden maken die de aandacht van de peer trekken zonder de peer aan te kijken of zich expliciet te richten naar de peer	Geluiden maken terwijl men zich duidelijk richt op de peer door naar de peer te kijken of afwisselend te kijken en geluiden te maken
Geluiden	Geluiden maken (kloppen of tafel, handen klappen,...) die de aandacht van de peer trekken zonder de peer aan te kijken of zich expliciet te richten naar de peer	Geluiden maken (kloppen of tafel, handen klappen,...) terwijl men zich duidelijk richt op de peer door naar de peer te kijken of afwisselend te kijken en geluiden te maken
Beweging	Bewegen in de richting van de peer, zonder de peer aan te kijken of zich duidelijk in de richting van de peer te draaien	Zich in de richting van de peer bewegen terwijl men de peer aankijkt of afwisselend kijkt en beweegt in de richting van de peer
Gebaren	Gebaren maken die de aandacht van de peer trekken zonder de peer aan te kijken of zich expliciet te richten naar de peer	Gebaren maken terwijl men zich duidelijk richt op de peer door naar de peer te kijken of afwisselend te kijken en geluiden te maken
Mimiek/ gezichtsexpressie	Lachen, boos zijn,... omwille van iets dat de peer deed of gerelateerd aan de peer maar niet duidelijk gericht naar peer	Lachen, boos kijken naar peer, afwisselend kijken en mimiek/gezichtsexpressie tonen
Object gerelateerd	Zonder kijken of zich te richten naar peer het object waarmee peer bezig is aanraken, wegnemen of het eigen object aanbieden	Kijken of draaien naar peer en object aanraken, aanbieden,... Afwisselend kijken en gedrag stellen
Aanraken peer	De peer aanraken zonder aan te kijken of te bewegen in de richting van de peer	Kijken naar de peer of bewegen in de richting van de peer en de peer aanraken of afwisselend kijken en gedrag stellen
Combinatie	NIET: kijken + gedrag	NIET: kijken + gedrag WEL: kijken + meerdere gedragingen

Bijlage 8: Observaties De Maretak

Observatie 1 De Maretak Woning 2

De observatie was niet-participerend, de eerste keer mochten we een muziekactiviteit bijwonen, de tweede maal hebben we een moment in een dagdagelijkse dag geobserveerd zonder dat er een speciale activiteit gepland was.

De muziekactiviteit werd georganiseerd door de ergotherapeut. De leefgroep werd opgesplitst in twee groepen omdat de activiteit het beste uitgevoerd kon worden in de snoezelruimte in een kleine groep. De ergotherapeut gebruikte verschillende muziekinstrumenten zoals klankschalen, een triangel, een regenmaker, een gong. Ze benaderde elk van de cliënten apart en liet hen luisteren en voelen aan de muziekinstrumenten. Er werd vooral aandacht besteedt aan de interactie met de ergotherapeut en met het materiaal.

Na de eerste observatie zijn we tot een selectie van vier kinderen gekomen: Al., Na., Hi. en Ro. dit in overleg met de begeleiding.

Bij onze tweede observatie was er geen speciale activiteit gepland. Maandagvoormiddag is het standaard nogal druk, omdat de cliënten dan vaak terugkomen van thuis. We hebben Hi. en Al. kunnen observeren in de leefgroep. Hi. maakte spontaan interactie met ons en met Al., maar Al. was eerder geïnteresseerd in de aandacht van de aanwezige begeleiders en de versieringen die ophingen in de leefgroep.

Na de observatie hebben we voornamelijk vragen gesteld aan de begeleiders met betrekking tot de deelnemers van de activiteit. De begeleiding heeft ons individuele aandachtspunten gegeven omtrent de gekozen deelnemers en de gepaste ondersteuning.

Observatie 1 De Maretak Woning 2

Observatiecriteria/naam kind	Ro.	Ka.	Al.	Ki.	Na.	Wi.	Hi.	Da.	Ka.
Welke kinderen hebben geen ernstige visuele beperking (in dit geval blind) ?	X	X	X	(X) Is niet blind maar ziet niet goed	X	X	X	X	X
Welke kinderen kunnen zich niet met 'woorden' uitdrukken?	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Welke kinderen zoeken contact met anderen ?					X		X	X	
Welke kinderen zijn mobiel met hun armen?	X	X	X	X	X		X	X	X
Welke kinderen stellen enkelvoudig gericht gedrag tov peers ?*			X		X	X	X	X	
Welke kinderen stellen meervoudig gericht gedrag tov peers ?*					X				
Welke kinderen stellen enkelvoudig gericht gedrag tov begeleiding ?*	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Welke kinderen stellen meervoudig gericht gedrag tov begeleiding ?*	X		X		X	X	X	X	
Welke kinderen stellen enkelvoudig gericht gedrag tov materiaal/omgeving?*				X	X				
Welke kinderen stellen enkelvoudig gericht					X				

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

gedrag tov materiaal/omgeving?*									
Extra info	Heeft vaste structuur nodig. Houdt niet van onverwachte dingen of wachten.	Kijkt heel erg graag naar tv. Zoekt geen contact met anderen. Durft eten te stelen als je niet oplet (en andere niet altijd eetbare zaken).	Houdt van dingen die omhoog hangen en als je ze laat bewegen. Kan heel erg hard genieten van aandacht van de begeleiding .	Is heel erg vaak in zichzelf gekeerd. Als ze iets niet fijn vindt of ergens last van ondervindt, gaat ze zeuren.	Heeft goede (in de voormiddag) en slechte momenten. Heeft zware epilepsie en doet geregeld een aanval. Geniet erg hard van aandacht van de begeleiding, kan zich ook heel goed zelf bezighouden. Kan ook goed aangeven wat ze fijn en niet fijn vindt.	Geniet van de aandacht van de begeleiding, houdt ervan als ze zijn naam zeggen of als het over zijn zijn weekend bij de mama gaat.	Wandelt veel rond (zit niet in rolstoel). Heeft ook epilepsie. Zoekt vaak actief contact met de begeleiding of met andere leefgroepbewoners.	Houdt van muziek. Houdt van de aandacht van de begeleiding. Zit in een rolstoel maar wandelt ook graag eens als je haar ondersteunt .	Kan heel duidelijk aangeven als ze iets niet fijn vindt bv. Door te roepen maar evengoed als ze iets niet fijn vindt zoals door heel hard te lachen.

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

Observatie 2: De Maretak woning 2

Bij aankomst in de Maretak woning 2 merken we dat er niet veel cliënten aanwezig zijn. Hi. en AL. zijn de enige aanwezigen in de leefgroep op dat moment. Hi. probeert meteen in interactie te treden met ons wanneer hij ons ziet. Hij komt naar ons toe, kijkt ons aan en legt zijn hand afwisselend op onze arm. Hi. gaat hierna ook naar Al. toe en legt zijn hand op zijn arm. Al. kijkt naar Hi. maar is meteen afgeleid door de aanwezige begeleiders en de versieringen die in de lucht hangen. Hij tracht de versieringen aan de slingers aan te raken. Een begeleider helpt hem hierbij. Al. lacht wanneer hij het voorwerp aan de slinger aanraakt. Al. lijkt hierna aandacht van de begeleiding te vragen door zijn mond te bewegen alsof hij een kus geeft. Dit herhaalt hij enkele keren. Hi. lijkt moe te worden en begeleiding legt hem in een comfortabele zetel. Hi. valt al snel in slaap. Al. richt zich weer op de versieringen aan de slingers in de lucht, en probeert het weer aan te raken.

We vragen aan de vaste begeleiding enkele individuele persoonskenmerken van de vier oorspronkelijke deelnemers die relevant zijn voor ons project. Hieronder een opsomming:

- Hi. is een persoon die het meest in sociale interactie treedt met andere peers en begeleiding in woning 2. Hij doet dit door aanraking (meestal arm op de hand), gelaatsuitdrukkingen en kijkt een persoon gemakkelijk aan. Sinds kort maakt hij ook verbaal geluid. Aan de toon kan je horen wanneer hij iets niet wil, of wel leuk vindt.
- Hi. valt meerdere keren per dag in slaap. Als hij wakker wordt krijgt hij een epilepsie aanval.
- Hi. is mobiel. Hij kan zelfstandig bewegen. Hij heeft een speciale stoel voor een juiste zithouding
- Hi. houdt van draaiende voorwerpen.
- Al. zoekt gemakkelijk sociaal contact. Hij treedt in sociale interactie door aanrakingen, oogcontact, ergens naartoe reiken, geluid maken en gelaatsuitdrukkingen en bewegingen.
- Al. is zeer geboeid door zintuigprikkelende voorwerpen o.a. spiegels, gekleurde ballen,..
- Al. is bang van voorwerpen die hij niet kent
- Ro. heeft het hoogste ontwikkelingsniveau (1-1,5jaar) in woning 2.
- Hij is een zeer persoonsgebonden persoon die een voorkeur heeft voor dezelfde vaste begeleiding.
- Hij heeft een wisselvallig humeur.
- Ro. eet zowel eetbare als niet- eetbare elementen.
- Ro. heeft een eigen persoonlijke stoel dat hij gewoon is.
- Na. In de voormiddag heeft zij meer energie als in de namiddag. Dan valt zij meestal in slaap
- Na. maakt van alle bewoners het minst vaak interactie met de begeleiding

Observatie 1 De Maretak Leefgroep B

De observatie was niet-participerend, de eerste keer deden ze een soort van massage-activiteit waarbij elk kind apart een hand- en/of voetmassage kreeg, de tweede maal deed de logopediste een muziekactiviteit. De massage-activiteit werd georganiseerd door de eigen begeleiding van de leefgroep. Niet alle kinderen namen deel aan de activiteit, sommige kinderen zaten in het speelpark, een paar kinderen zaten in hun rolstoel, de anderen zaten gewoon op de grond of in de zetel. Eén kind lag te rusten op een bed en één kind was een puzzel aan het maken. Er werd rustgevend muziek opgezet. Een massage-activiteit is voornamelijk een individuele activiteit tussen de begeleider en een kind. Na deze eerste observatie zijn we in overleg met de begeleiding tot een selectie van drie kinderen gekomen voor onze activiteit: Gu., Gl. en Ka. Voor deze selectie hebben we gebruik gemaakt van hetzelfde observatieschema als ze in de woning 2 hebben gebruikt.

Bij de tweede observatie werd er een muziekactiviteit georganiseerd door de logopediste. Alle kinderen zaten op een stoel of in hun rolstoel, in een kring naar elkaar toe gericht. Ook dit was eerder een individuele activiteit. Bij elk liedje gebruikte de logopediste ander materiaal waarmee ze dan bij de kinderen één voor één langskwam. Sommige kinderen waren heel erg geïnteresseerd in het materiaal en probeerden het vast te nemen, andere kinderen leken meer geïnteresseerd te zijn in de aandacht van de begeleiding en probeerden hen vast te nemen.

Observatie 1 De Maretak Leefgroep B

Bij het observeren in De Maretak was het belangrijk dat we op voorhand wisten wát we juist wilden observeren en waarop we dus moesten letten. Om dat goed voor ogen te houden en ervoor te zorgen dat dit voor iedereen duidelijk en hetzelfde was, stelden we observatiecriteria op waarnaar we keken:

Observatiecriteria/naam kind	Gu. (groene stoel)	Gl. (kleinste)	K. (rose t-shirt)	R. (jogginbroek)	S. (trampoline)	Ma. (veel slapen)	L. (roodharig)	Me. (rode stoel)
Welke kinderen hebben geen ernstige visuele beperking (in dit geval blind) ?	X	X	X	X	X	X	X	X
Welke kinderen kunnen zich niet met 'woorden' uitdrukken?	X	X	X	Maakte klanken	X	X	Kent bepaalde woorden	X
Welke kinderen zoeken contact met anderen ?	X (Met Ma.)			X (Met L.)			X (Met S. en R.)	X (Met begeleiding)
Welke kinderen zijn mobiel met hun armen ?	X	X	X	X	X	X	X	
Welke kinderen stellen enkelvoudig gericht gedrag tov peers ?*								
Welke kinderen stellen meervoudig gericht gedrag tov peers ?*	X (T.a.v. Ma.)							
Welke kinderen stellen enkelvoudig gericht gedrag tov begeleiding ?*								
Welke kinderen stellen meervoudig gericht gedrag tov begeleiding ?*								
Welke kinderen stellen enkelvoudig gericht gedrag tov materiaal/omgeving?*								

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

Welke kinderen stellen enkelvoudig gericht gedrag tov materiaal/omgeving?*								
Extra info	Houdt van geluid. Grijpt en bijt de/het andere en laat niet los.	Vind verschillende geluidjes leuk.		Gaat graag snoezelen en heeft graag een massage. Heeft ASS.		Luistert graag naar muziek, zeker K3. Heeft veel rust nodig.		Door veel spierspanning is het moeilijk om waar te nemen of ze reageert

* Voor concrete voorbeelden zie tabel pagina 5, van de vorming 'Peer interacties bij personen met ernstig meervoudige beperkingen'.

Vragen aan begeleiding:

- Op welke manier interpreteert de vaste begeleiding de interacties van de kinderen ?
 - Wanneer kinderen lachen wanneer een ander kind binnen komt.
 - Wanneer een kind lacht als het wordt aangeraakt door een ander kind.
- Welke kinderen komen zeker niet in aanmerking, volgens jullie + waarom ?
 - R. omwille van een ASS, hij voelt zich niet op zijn gemak bij vreemde, nieuwe mensen.
 - Ma. omdat zij veel rustig nodig heeft. We kunnen er niet op rekenen dat ze wakker en medisch goed zal zijn om deel te nemen.
 - S. is erg graag op zichzelf en speelt weinig met anderen.
 - L. zit boven het ontwikkelingsniveau van twee jaar en komt daardoor niet in aanmerking als testpersoon.
- Welke kinderen hebben een rolstoel ?
 - Iedereen behalve L.
- Welke kinderen gaan graag met anderen in contact ? En welke kinderen hebben een duidelijke band met elkaar ?
 - Gu. en K. hebben een duidelijke band. Dit merkt men doordat ze naar elkaar toe trekken.
 - L., S. en R. zoeken interactie met elkaar. Dit zit in kleine dingetjes zoals lachen naar elkaar of kijken als de andere binnen komt, maar ook spontane aanraking wanneer ze toevallig naast elkaar staan.

Observatie 2 De Maretak Leefgroep B

Situatieschets

De logopediste deed een muziekactiviteit. Hierbij zaten alle kinderen op een stoel of in hun rolstoel in een kring naar elkaar toe gericht.

Bij ieder liedje kwam de begeleiding met ander materiaal voorbij de kinderen. Ieder kind kreeg individueel één voor één even aandacht van de begeleider met het materiaal.

Gu.

- Strekte de armen uit wanneer er iemand voorbij kwam.
- Maakte geluidjes, niet enkel wanneer er begeleiding in de buurt was, ook wanneer er niemand in haar onmiddellijk omgeving was.
- Reageerde op actie. Wanneer de begeleiding met een doek over haar gezicht streek, lachte ze, keek naar het doek en greep er naar.
- Keek naar parels, probeerde ze vast te nemen. Wanneer ze werden aangereikt en in haar hand werden gelegd, kneepte ze deze toe.
- Keek slaperig als zij geen aandacht kreeg of als het haar niet interesseerde. Ze wilde nochtans de parels wel, dit liet ze uitschijnen door met haar ogen te knipperen en haar mond ver open te spreiden;
- Probeerde met twee handen duidelijk te grijpen naar papieren visjes aan een stokje.
- Lachte en stak de armen uit in de richting van zijden sjaaltjes waarmee de begeleiding wapperde.
- Reageerde actief op begeleiding door te lachen en geluidjes te maken bij aanrakingen of wanneer er tegen haar gepraat werd.
- Wanneer er een spiegel getoond werd, volgde ze deze met haar blik. Ze trok hem dicht naar zich toe en maakte een slaande beweging tegen en in de richting van de spiegel.
- Wanneer er een sjaal van veren werd aangereikt, leek ze een minder actieve reactie te geven. Ze keek weg en deed geen poging om deze aan te raken.
- Bij aanraking van begeleiding werd ze rustig. Wel gaf ze reactie door bijvoorbeeld de arm of hand van de begeleiding aan te raken en vast te nemen. Ook reikte ze naar de begeleiding wanneer deze weg ging om naar het volgende kind te gaan.
- Ze greep naar voorwerpen. Wanneer ze deze niet kon aanraken, klopte ze op de tafel.

K.

- Leek aanvankelijk weinig te reageren op muziek. Keek daarbij in het rond, sloeg op eigen bovenbenen en trok benen op tot hurkzit.
- Ze werd geprikkeld door muziek en leek geluid interessanter te vinden dan een voorwerp, evenals lichamelijk contact (knuffels). Ze maakte hierbij geluid.
- Volgde de parelsnoer met de ogen.
- Volgde de papieren visjes aan een stokje met de ogen. Tegelijk keek ze hier soms ook duidelijk van weg.
- Reageerde weinig op de sjaaltjes die werden aangeboden. Ze bleef in dezelfde richting kijken als voorheen. Ondernam ook geen poging om de sjaaltje aan te raken of vast te grijpen.
- Soms lachte ze spontaan en strekte dan zowel de armen als benen voor zich uit. Dit zowel wanneer er materiaal werd aangeboden als wanneer er geen begeleiding in de directe omgeving aanwezig was.
- Volgde belletjes 'subtiel' met de ogen, zonder haar hoofd te draaien wanneer de belletjes verplaatsten.
- Boog haar hoofd heel dicht tot tegen de spiegel. Ze lekte eraan en greep met beide handen naar de spiegel.
- Keek naar de sjaal met veren. Maakte ondertussen geluidjes.
- Lachte en bewoog met armen en benen bij aanraking van de begeleiding. Knuffelde begeleiding en nam hen vast wanneer deze zo dicht kwamen staan dat dit mogelijk was. Indien begeleiding daar niet dicht genoeg voor stond, nam ze enkel hun hand of arm vast.
- Ze trok aan haar haren, waarop de begeleiding beslist om haar handschoenen aan te doen.
- Trok grote ogen bij bepaalde materialen. Dit leek ons materiaal te zijn dat zij leuk vond.
- Keek naar de begeleiding en niet naar het voorwerp. Achter de rug van de begeleiders keek ze wel naar het voorwerp.

Bijlage 9: Activiteitenfiche

Titel van de activiteit

Interactie Stimulerend Balansbord (ISB bord)

Materiaal en werking

Houten balansbord met schommelbeweging. Wanneer de ene deelnemer zijn hand op het ISB-bord legt, zal deze naar hem toe kantelen en geluid maken. De ander kan dan reageren op de handeling of zelf zijn hand op het bord leggen. De bovenkant van het balansbord is bedekt met spiegelplakfolie. Dit zodat de deelnemers elkaar en zichzelf kunnen zien, maar ook gestimuleerd worden, om naar de ander te kijken. Dit zou de interactie kunnen beïnvloeden of prikkelen. Het balansbord bevat binnenin twee regenbuizen met voorwerpen die geluid maken als het bord beweegt. Deze zijn van buitenaf niet zichtbaar.

Datum /

Korte samenvatting activiteit

De activiteit heeft als doel de interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen te stimuleren door middel van materiaal. De activiteit heeft een duidelijke opbouw: de opstartfase of gewenningsfase, de actiefase en ten slotte een afrondingsfase. De deelnemers worden door middel van de activiteit gestimuleerd om in interactie te gaan met elkaar, dit zowel met (actiefase) als zonder (opstart en afrondingsfase) stimulerend materiaal. Door de interactie te stimuleren vergroten we de kans om een positieve invloed te hebben op de kwaliteit van bestaan, waarbij de interpersoonlijke relaties, emotioneel welbevinden en persoonlijke ontwikkeling centraal staan.

Tijdsduur

- 20min tot 30min

De activiteit zal zo lang duren als mogelijk en zo kort als nodig. Dit betekent dat de duur van de activiteit de deelnemers niet mag overprikken of belasten, maar de deelnemers moeten wel de tijd en de kans krijgen om in interactie te treden op hun eigen tempo. De begeleider speelt hier een grote rol bij. Hij zal bepalen hoe lang of kort de activiteit zal duren, met oog op ondersteuning en mogelijkheden van de deelnemers.

Doelgroep

De doelgroep waar de activiteit mee zal uitgevoerd worden zijn personen met ernstige meervoudige beperkingen. Ernstige meervoudige beperkingen wijst op het ondervinden van zeer ernstige beperkingen op verschillende domeinen van functioneren. Om te kunnen

spreken van ernstige meervoudige beperkingen moet er minimaal een combinatie van de volgende drie groepen van beperkingen aanwezig zijn bij de persoon:
ernstige cognitieve beperkingen; ernstige tekorten in sociaal aanpassingsgedrag;
ernstige tekorten op vlak van het sensorisch en/of motorisch functioneren. Dit impliceert een ontwikkelingsleeftijd van nul tot twee jaar.
(Multiplus Expertisecentrum, 2015)

- Deze activiteit heeft de mogelijkheid voor twee deelnemers;
- Deelnemers moeten gewillig zijn om deel te nemen;
- Deelnemers hebben de mogelijkheid om minimaal onderarm en hand op en neer, en voorruit te bewegen;
- De deelnemers hebben geen ernstige visuele beperking (blind);
- De deelnemers hebben de mogelijkheid om arm op en neer te bewegen, voor het gebruikte materiaal zelf te hanteren, anders kunnen zij rekenen op de ondersteuning van een begeleider;

Ruimte

Voor deze activiteit is er een voorkeur voor een prikkelarme ruimte. Concreet is dit een ruimte waar nauwelijks afleiding is voor de deelnemers zodat de kans op interactie vergroot wordt.

- Prikkelarme muren (niet te veel versieringen);
- Tafel (voor het ISB-bord op te plaatsen);
- Kleine ruimte.

Aandachtspunten tijdens de activiteit

- Er is steeds een vaste, vertrouwde begeleider aanwezig bij het uitvoeren van de activiteit om een klimaat van veiligheid en vertrouwen te scheppen;
- Het is belangrijk de deelnemers in de gewenningsfase naast elkaar te zetten, in tegengestelde richting. Dit zorgt ervoor dat ze elkaar kunnen aanraken en de andere ook kunnen zien;
- Bij de activiteit met het ISB-bord zitten de deelnemers tegenover elkaar aan een tafel, waarbij er de mogelijkheid is om gemakkelijk het ISB-bord aan te raken;
- Indien de deelnemers zich niet comfortabel voelen, probeert de begeleider veiligheid te creëren, door de situatie te benoemen en nabijheid te bieden. Indien het oncomfortabel gedrag doorheen de activiteit aanhoudt, wordt de activiteit gestopt.
- Bij niet aanvaarde vormen van interactie (bijvoorbeeld: agressie naar de andere) zal de activiteit stopgezet worden.
- De begeleider reageert sensitief responsief op de noden van de deelnemers. Bijvoorbeeld: Wanneer de deelnemer aangeeft dat overprikkelt te worden, zal begeleiding de prikkels reduceren.

Verloop van de activiteit

De activiteit gebeurt in drie fasen: de opstart of gewenningsfase (5 - 10min) , de actiefase (15 – 20 min max.) en de afrondingsfase (5 - 10 min.).

Opstartfase:

Interactie: iedereen doet mee!

Mensen verbinden door middel van materiaal.

In de opstartfase laten we de personen kennismaken of/en wennen aan elkaars aanwezigheid, dit zonder gebruik van materiaal. We positioneren de twee deelnemers tegenover elkaar, in een (rol)stoel. De aanwezige begeleider benoemt de verplaatsing en de activiteit van de deelnemers, hij stelt de deelnemers ook voor aan elkaar of benoemt elkaars namen. Dit om de deelnemers een gevoel van veiligheid en voorspelbaarheid te bieden. Wanneer de deelnemers tegenover elkaar zitten, moeten zij in de mogelijkheid zijn om elkaar te zien en elkaar aan te raken indien ze dit willen. Wanneer de deelnemers gepositioneerd zijn, wacht de begeleider enkele seconden af (10 - 20 sec.). De begeleider kijkt hier goed naar het gedrag dat de deelnemers stellen. Ontstaat er spontane interactie tussen de deelnemers, zoals: oogcontact, beweging, gelaatsuitdrukking,... dan benoemt de begeleider de interactie, voor een verdere stimulatie. Indien er geen spontane interactie ontstaat zal de begeleider dit proberen op te starten. Het is belangrijk dat de begeleider kan communiceren tegen en over de peers hun gevoelens en intenties (bijvoorbeeld: kijk eens naar Thomas).

Actiefase:

Bij deze fase haalt de begeleider het ISB-bord erbij. Hij plaatst deze tussen de deelnemers en benoemt deze handeling. De begeleider laat de deelnemers kennismaken met het ISB-bord.

De deelnemers zitten al tegenover elkaar aan een tafel. Het Interactie Stimulerend Balansbord plaatsen we tussen de personen, waarbij de mogelijkheid bestaat dat zij dit kunnen aanraken. De begeleider geeft de deelnemers de kans om het ISB-bord te ontdekken, indien dit niet spontaan gebeurt, zal de begeleider het ISB-bord benoemen en de werking tonen. Hierna houdt de begeleider zich meer afzijdig. De deelnemers kunnen in interactie treden door middel van het ISB-bord. Het is de bedoeling dat als de ene deelnemer het ISB-bord naar omlaag duwt, de ander ziet of voelt dat dit een schommelachtige beweging maakt, daarbij maakt het ISB-bord geluid bij de handelingen van de deelnemers. Daarnaast is het ISB-bord bedekt met een spiegelfolie wat ervoor zorgt dat de deelnemers zowel elkaar als zichzelf te zien. Het ISB-bord bevat ook auditief prikkelende buizen. De begeleider observeert de interactie. Hij tracht sensitief responsief te reageren op de manieren van interactie van de deelnemers op een positief bekrachtigende manier.

De afrondingsfase:

Bij deze fase wordt het ISB-bord weggehaald, en benoemt de begeleider de afronding. Hierdoor maakt de begeleider duidelijk aan de deelnemers dat de activiteit tot zijn einde is gekomen en bekrachtigt de deelnemers op een positieve manier voor hun deelname.

Bijlage 10: Verantwoording niet maken van video-opnames

Vanuit Multiplus kwam de vraag om de observaties en activiteit te filmen. Dit geeft ons de kans om achteraf meerdere dingen te zien die ons mogelijk ontgaan op het moment zelf.

Hoewel video-opnames duidelijk een meerwaarde zijn voor een onderzoek maken wij hier bij ons project geen gebruik van. Video-opnames hebben het voordeel dat men de beelden verschillende malen opnieuw kan bekijken en deze minutieus kan bestuderen en analyseren. Verder kunnen deze bij onderzoek ook gedeeld worden met andere onderzoekers en gebruikt worden om verder onderzoek te ondersteunen (Lange et al., 2011).

Maar bij het maken van video-opnames dient men ook rekening te houden met enkele ethische principes zoals een ethische, respectvolle en humane behandeling ten opzichte van de participanten, in dit geval de cliënten van De Maretak. Voor het gebruik van video-opnames dient men toestemming te vragen aan de participanten, in het geval van personen met ernstige meervoudige beperkingen zorgen de bevoegde volwassenen (ouders, voogden of wettelijke vertegenwoordigers) ervoor dat de belangen van de personen met ernstige meervoudige beperkingen veilig worden gesteld. Men moet de bevoegde volwassenen erop wijzen dat de betrokkenen (cliënten van De Maretak) op vrijwillige basis participeren en zich altijd, zonder verdere consequenties, terug kunnen trekken uit het onderzoek en dat het recht op privacy vertrouwelijkheid ten allen tijde gerespecteerd zal worden (Lange, et al., 2011).

Bij video-opnames worden de participanten meestal herkenbaar in beeld gebracht, hierdoor kan men geen anonimiteit garanderen, wat bijvoorbeeld wel het geval is bij een interview. Dit ligt nog moeilijker als de beelden gebruikt worden bij presentaties van het onderzoek (Lange, et al., 2011).

Hierom hebben wij, rekening houdend met het standpunt van De Maretak, besloten om geen gebruik te maken van video-opnames. De vraag naar ouders toe om hun kinderen te filmen voor project, geeft ouders vaak het gevoel dat hun kinderen proefkonijnen zijn. Daarnaast lopen we het risico dat ouders, bij het lezen van het informed consent, weigeren dit te tekenen en daarbij ook vermelden dat ze niet willen dat hun kind aan een onderzoek deelneemt.

Omwille van onze beperking in tijd hadden we niet de mogelijkheid om op zoek te gaan naar andere voorzieningen waar we wel video-opnames konden maken. Hierbij willen wij duidelijk stellen dat dit geen verwijt is naar De Maretak toe en dat we met respect willen omgaan met hun standpunt omtrent video-opnames

We denken dat deze tekortkoming deels te compenseren is. Doordat we steeds met minstens twee personen zijn, is er altijd iemand die kan observeren terwijl de andere initiatief neemt of instructies geeft. Daarnaast is tijdens de activiteit ook nog een vaste begeleider van De Maretak aanwezig. Deze zal ook kunnen observeren en ons feedback geven. Tevens kent de begeleider de kinderen waarmee we werken. Dit zorgt ervoor dat het interpreteren van hun gedrag bijgevolg veel nauwkeuriger en waarheidsgetrouwer zal zijn. Op deze manier hopen we toch een klein beetje te kunnen compenseren wat we missen doordat we geen beeldmateriaal kunnen maken.

Bronvermelding:

Lange, R. ., Schuman, J., & Montesano, M. N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen: Garant.

Doelgroep

De doelgroep waarmee de activiteit zal uitgevoerd worden zijn personen met ernstige meervoudige beperkingen. Een ernstige meervoudige beperkingen wijst op het ondervinden van zeer ernstige beperkingen op verschillende domeinen van functioneren. Om bij een persoon te kunnen spreken van ernstige meervoudige beperkingen moet er minimaal een combinatie van de volgende drie groepen van beperkingen aanwezig zijn bij de persoon: ernstige cognitieve beperkingen; ernstige tekorten in sociaal aanpassingsgedrag; ernstige tekorten op vlak van het sensorisch en/of motorisch functioneren. Dit impliceert een ontwikkelingsleeftijd van nul tot twee jaar. (Multiplus Expertisecentrum, 2015)

Voor wie?

Deze activiteit is ontworpen om zo toegankelijk mogelijk te zijn voor elke persoon.

- Deze activiteit is geschikt voor **twee deelnemers**.
- Deelnemers moeten **gewillig** zijn om deel te nemen.
- Deelnemers hebben de mogelijkheid om minimaal hun **onderarm en hand** op en neer, en voorruit te bewegen.
- De deelnemers hebben geen ernstige visuele beperking (**niet blind**).
- De deelnemers hebben de mogelijkheid om het gebruikte materiaal zelf te hanteren, anders kunnen zij **rekenen op de ondersteuning van een begeleider**.

Materiaal van het bord

Het balansbord is zo ontworpen dat er lang mee gespeeld kan worden. Het grootste deel van het bord bestaat uit beukenhout, een duurzaam materiaal. Daarop werd een spiegelfolie geplakt. Deze keuze werd gemaakt aangezien een echte spiegel stuk kan gaan, wat niet veilig zou zijn. De folie heeft hetzelfde effect als een spiegel en kan gereinigd worden na gebruik van het bord. Het bord zelf werd veilig gemaakt door het hout te schuren en door het van twee lagen van vernis te voorzien. Zo is het niet alleen veilig maar ook hygiënisch en kan het steeds na gebruik afgekuist worden. Binnenin zitten twee plastic buizen met rijst erin, deze zitten stevig vast en zijn volledig afgesloten zodat de rijst er niet uit kan.

Interactie Stimulerend Balansbord

Gebruiksaanwijzing

Een activiteit om de interactie tussen twee personen met ernstige meervoudige beperkingen te stimuleren door middel van het ISB-bord.

Tijdsduur:

20min tot 30min

De duur van de activiteit mag de deelnemers niet overprikken of belasten, maar de deelnemers moeten wel de tijd en de kans krijgen om in interactie te treden op hun eigen tempo. Jij zal bepalen hoe lang of kort de activiteit zal duren, met oog op de mogelijkheden van de deelnemers. Naast elke fase staat een indicatie voor de duur.

Ruimte

De voorkeur voor de ruimte gaat uit naar een prikkelarme ruimte. Dit is ruimte waar nauwelijks afleiding is voor de deelnemers zodat de kans op interactie vergroot wordt.

- Prikkelarme muren (niet te veel versieringen)
- Tafel (voor het ISB-bord op te plaatsen)
- Kleine ruimte

Opstartfase (5 - 10 min.)

In de opstartfase laten we de personen **kennismaken en/of wenen** aan elkaars aanwezigheid, dit zonder gebruik van materiaal. **Je positioneert de twee deelnemers tegenover elkaar of schuin naast elkaar** in een (rol)stoel, zodat ze elkaar kunnen zien en aanraken. Je benoemt de verplaatsing en de activiteit van de deelnemers, en stelt de deelnemers ook voor aan elkaar of benoemt elkaars namen. Dit om de deelnemers een gevoel van veiligheid en voorspelbaarheid te bieden. Hierna wacht je even af (10 - 20 sec.). Als begeleider kijk je hier goed naar het gedrag dat de deelnemers stellen. Ontstaat er spontane interactie tussen de deelnemers (zoals oogcontact, etc.) dan benoem je de interactie voor een verdere stimulatie. Indien er geen spontane interactie ontstaat zal je dit proberen op te starten. Het is belangrijk dat je kan communiceren tegen en over de peers hun gevoelens en intenties (bijvoorbeeld: kijk eens naar Thomas).

Actiefase (15 – 20 min.)

Bij deze fase plaats je de deelnemers over elkaar aan een tafel. Hierna haal je het **ISB-bord** erbij. Je plaatst dit tussen de deelnemers en benoemt deze handeling. Je kijkt goed of ze aan het bord kunnen en laat hen er kennis mee maken. Als begeleider geef je de deelnemers de kans om het ISB-bord te ontdekken en indien dit niet spontaan gebeurt, zal je het ISB-bord benoemen en de werking ervan tonen. Hierna houdt je je meer afzijdig. De deelnemers kunnen in interactie treden door middel van het ISB-bord. Het is de bedoeling dat als de ene deelnemer het ISB-bord naar omlaag duwt, de ander ziet of voelt dat dit een schommelachtige beweging maakt.

Het ISB-bord maakt een zacht geluid bij de handelingen van de deelnemers. Daarnaast is het ISB-bord bedekt met een spiegelfolie wat ervoor zorgt dat de deelnemers zowel elkaar als zichzelf zien. Je observeert de interactie en tracht op een positieve en sensitief responsieve manier te reageren op de manieren van interactie van de deelnemers.

Afrondingsfase (5 - 10 min.)

Als je merkt dat de activiteit afgerond kan worden haal je het ISB-bord weg en je benoemt de afronding van de activiteit. Hierdoor maak je duidelijk aan de deelnemers dat de activiteit tot zijn einde is gekomen en **bekrachtig je de deelnemers op een positieve manier** voor hun deelname.

Aandachtspunten!

- Er is steeds een **vaste, vertrouwde begeleider** aanwezig bij het uitvoeren van de activiteit om een klimaat van veiligheid en vertrouwen te scheppen.
- Bij niet aanvaarde vormen van interactie (bijvoorbeeld: **agressie** naar de andere) zal de activiteit stopgezet worden.

Variatie

Probeer eens **waterdruppels, gekookte pasta, slagroom en scheerschuim** op de spiegel te leggen! Of geef de deelnemers eens een **pet** om aan te doen om hun aandacht te trekken.

Bijlage 12: Verslag internationale studiereis

In dit stuk zullen wij ons project meer verdiepen op internationaal niveau. Hiervoor zijn wij op buitenlandse studiereis geweest naar Amsterdam. Wij hebben voor Amsterdam gekozen omdat hier veel voorzieningen en organisaties zijn die betrekking hebben op onze doelgroep. Wij zijn op bezoek geweest bij Mytylschool Drostenburg, Stichting DWRP (doorzettingsvermogen, wilskracht, resultaat , plezier) , Omega gecombineerd met OKIDO, en NSGK (Nederlandse stichting voor het gehandicapte kind). Voor elke voorziening hebben wij een aantal vragen opgesteld. De vragen voor onze internationale studiereis sluiten aan bij de onderzoeksvraag, namelijk: Welke activiteiten worden er in de voorzieningen aangeboden? Wat zijn de ervaringen van opvoeders en begeleiders omtrent het bestaande activiteitenaanbod in Nederland voor personen met ernstige meervoudige beperkingen? Wordt er tijdens de activiteiten aandacht besteed aan de interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen? Wordt er iets gedaan om de interactie te stimuleren tussen deze personen? Op welke manier zien jullie dat personen met ernstige meervoudige beperkingen interacties of sociale relaties aangaan met elkaar?

Wij hebben gekozen voor deze vragen, omdat wij deze het meest interessant en relevant vonden met oog op onze primaire onderzoeksvraag: Welke activiteit kan de interactie tussen personen met ernstige meervoudige beperkingen stimuleren in de leefgroep?

Daarnaast proberen wij ons ook te verdiepen op maatschappelijk niveau. Hiervoor zijn andere onderzoeksvragen voorbereid dan bovenstaande, namelijk: Op welke manier wordt er in Nederland aan inclusie gedaan? Hoe wordt de inclusiebeweging voor personen met ernstige meervoudige beperkingen maatschappelijk ondersteund in Nederland? Hoe sluiten de beleidsbeslissingen aan bij de praktijk? Deze onderzoeksvragen zijn gericht op personen met ernstige meervoudige beperkingen.

Van onze studiebezoeken in Amsterdam is Mytylschool Drostenburg ons het meest bijgebleven omdat hun werkwijze voor ons nieuw was. Dit is een school voor kinderen en jongeren van drie tot en met achttien jaar met een lichamelijke- en/of een meervoudige beperking, of kinderen en jongeren die lijden aan een chronische ziekte. Mytylschool Drostenburg is een school die heel kindgericht werkt vanuit de visie dat elke persoon, met of zonder beperking, leerbaar is. Er wordt in de eerste plaats gewerkt met de krachten en de mogelijkheden waarover de leerlingen beschikken. Het was voor ons nieuw om te zien dat er een school bestaat, die zich ook meer specifiek richt tot deze doelgroep. Daarom gingen wij op zoek naar de onderwijsmogelijkheden voor deze doelgroep in België. Uit onderzoek blijkt dat er in België ongeveer 83 scholen zijn die de draagkracht hebben om kinderen en jongeren met ernstige meervoudige beperkingen te onderwijzen. De cijfers van dit onderzoek geven weer dat ongeveer de helft van de kinderen en jongeren met ernstige meervoudige beperkingen niet deelneemt aan het onderwijs (Multiplus, 2008). De andere kinderen en jongeren verblijven grotendeels in internaten, semi-internaten en medisch pedagogische instituten. Een klein aantal gaat naar revalidatiecentra (Multiplus, 2008). Wij geloven dat personen met ernstige meervoudige beperkingen veel baat zouden hebben bij meer onderwijssteuning, en als ideaal inclusief onderwijs. Iedereen heeft recht op volwaardig onderwijs, niet enkel een dagbesteding. Ondanks de mogelijkheden op inclusief onderwijs is er toch nog veel werk aan de winkel omtrent de beeldvorming en werking hierrond. Net zoals er in België er veel kritiek was op het nieuwe M-decreet dat staat voor inclusief onderwijs als eerste keuze, kwam er in Nederland ook veel weerstand tegen het inclusief onderwijs. Dit door ouders, leerkrachten en de scholen. Ouders zijn bang dat het leerniveau daalt wanneer een kind met een beperking in de klas komt of anderzijds denken ze dat hun kind met een beperking niet de gepaste ondersteuning zal genieten. Scholen en leerkrachten denken de draagkracht en knowhow niet te hebben voor de kinderen en jongeren met een beperking te kunnen ondersteunen. Verder dient het onderwijssysteem ook aangepast te worden aan het kind en niet omgekeerd. Er is een grote groei in de bewustwording, maar het systeem is nog niet voldoende georganiseerd (Deen, 21 april 2015 – persoonlijke communicatie).

Wij denken dat inclusief onderwijs kwaliteit van bestaan kan verbeteren op alle terreinen. Daarnaast kan de kans op sociale interactie vergroten. Als gevolg hiervan zou men een hoger ontwikkelingsniveau kunnen bereiken en daarbij betere sociale vaardigheden. Als men gelooft in de leerbaarheid, krachten en

mogelijkheden van de doelgroep, kunnen en zullen er meer mogelijkheden ontstaan. In Drostenburg was dit geloof erg voelbaar. We waren werkelijk onder de indruk van de accommodatie, de werking en de visie van deze organisatie. Toch bleek het moeilijk om een antwoord te krijgen op onze meest belangrijke vraag: wordt er aandacht besteed aan sociale interactie tussen peers en hoe wordt deze sociale interactie gestimuleerd? Het antwoord leek ons vaag. Er zou gedurende heel de dag gewerkt worden rond sociale interactie met en tussen de kinderen en jongeren, tijdens de lessen en tijdens de pauze. Maar op welke wijze deze interacties worden aangegaan, kon men ons niet vertellen. Ons werd wel gezegd dat leerlingen met ernstige meervoudige beperkingen zouden deelnemen aan de leerlingenraad. Hoe dit concreet in zijn werk gaat is echter een vraagstuk.

Bij iedere bezochte organisatie in Amsterdam die personen met ernstige meervoudige beperkingen begeleidt, botsten we steeds op de vraag hoe begeleiders sociale interactie tussen peers met ernstige meervoudige beperkingen activeren en stimuleren. Het is opvallend dat net zoals in België, er meer aandacht wordt besteed aan interactie tussen begeleider of sociaal netwerk en "cliënt", wat ook zeer belangrijk is. Toch lijken de welzijnsvoorzieningen in Amsterdam voor personen met ernstige meervoudige beperkingen meer bewust van de interactiemogelijkheden die er zijn, en die de persoon heeft. Bijvoorbeeld in Omega worden de personen in elkaars nabijheid gezet en wordt hierbij de interactie gestimuleerd maar hier kregen we geen uitgebreid antwoord. In stichting DWRP worden er samen activiteiten gedaan waarbij twee personen met ernstige meervoudige beperkingen de bal naar elkaar rollen. Voor ons lijkt dit een stap in de goede richting, maar er mogen nog meer stappen volgen. Het was opmerkelijk dat de welzijnsvoorzieningen hoogstens twee voorbeelden konden geven van hoe zij de sociale interactie tussen peers met ernstige meervoudige beperkingen wilde stimuleren. Tevens beschikken zij zichtbaar over voldoende ruimte, middelen en materiaal om interactie stimulerende activiteiten tussen peers te organiseren. Wij hebben het gevoel dat er meer bewustzijn moet geïntegreerd worden rond het begrip "sociale interactie tussen peer met ernstige meervoudige beperkingen" in welzijnsvoorzieningen.

Om ons project te verdiepen op maatschappelijk niveau zijn wij op studiebezoek geweest bij de organisatie NSGK. Tevens brachten we een bezoek aan OKIDO, waar we spraken met een medewerkster maar ook de bovenstaande benoemde organisaties konden ons hier meer informatie over geven. Wij wilden in de eerste plaats te weten komen hoe Nederland zich inzet om inclusie te integreren. Op het eerste zicht leek Amsterdam zeer toegankelijk, als we keken naar rolstoeltoegankelijkheid bij gebouwen en openbaar vervoer. Om een voorbeeld te geven vanuit België: in Antwerpen moet je al drie treden oplopen voor je de tram kan instappen. Daarnaast merkten we op dat welzijnsvoorzieningen in Amsterdam geen afgelegen instituten zijn, maar zich bevinden in de stad. Dit is een gegeven waar België op dit moment sterk mee bezig is: het deïnstationaliseren van de grote voorzieningen naar kleinschalige voorzieningen binnen de samenleving. Stichting DWRP is gelegen in een rijhuis in de stad. Dit maakt het mogelijk om de gebruikers nog meer te laten deelnemen aan de samenleving, zoals samen naar de winkel gaan. De begeleider die ons ontving, kon ons wel meegeven dat er weerstand kwam van de buurt waar de voorziening zich bevindt. Maar al gauw merkte de buurt dat er weinig hinder was. Het protest verdween, maar van een (hechte) band met de buurtbewoners kan niet gesproken worden.

Omega doet ook inspanningen om inclusie te bewerkstelligen. Omega is een grote voorziening die zich in de stad bevindt. Omega tracht aan inclusie te doen door een brug te slaan tussen de nabijgelegen lagere school, middelbare school en kinderdagverblijven. Men beleeft samen workshops en activiteiten. Ze spelen samen op de speelplaats of komen activiteiten bij elkaar doen in de groep. Wij waren als groep zeer opgetogen om te horen hoe Omega een verbinding probeert te maken met de samenleving.

De organisatie OKIDO werkt op een andere manier aan inclusie dan bovenstaande organisaties. OKIDO doelt erop dat jonge kinderen van nul tot en met vier jaar met een ontwikkelingsachterstand, gedragsproblemen of een beperking moeten kunnen opgroeien met leeftijdgenootjes in een "normale" omgeving. Okido zorgt ervoor dat deze kinderen met deskundige begeleiding naar reguliere kinderdagverblijven, peuterspeelzalen/voorscholen of naar de naschoolse opvang bij hen in de buurt kunnen gaan. Op deze manier moeten de kinderen met een bepaalde ondersteuningsnood niet naar verafgelegen gespecialiseerde vormen van opvang, maar kunnen deze in het eigen milieu blijven, namelijk bij kinderen uit de buurt. Deze geïntegreerde kinderopvang biedt een realistisch beeld van de samenleving.

Jonge kinderen maken dan al snel kennis met kinderen die “anders” zijn dan het doorsnee beeld van de samenleving. Dit is een vorm van inclusie waar wij in België naar streven. Een begin hiervan is Perspectief 2020. Dit is een nieuw ondersteuningsbeleid voor personen met een beperking van Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin Jo Vandeurzen. Dit ondersteuningsbeleid gaat ervan uit dat personen met een beperking volwaardige burgers zijn, met autonomie, rechten en capaciteiten. De samenleving moet het mogelijk maken en hen helpen opdat zij zo autonoom mogelijk kunnen deelnemen aan die samenleving. Dit door elf strategische projecten uit te voeren. Men gaat meer vraaggericht werken vanuit de noden van de cliënt (VAPH, 2010). Een voorbeeld om dit te bewerkstelligen is het persoonsgebonden budget. Centraal hierbij staat de zelfsturing van de persoon met een beperking. Hij krijgt een keuzevrijheid om zelf te beslissen welke ondersteuning hij waar en wanneer inkoop (persoonlijke assistenten, welzijnsdiensten en begeleiding of opvang in zorgvoorzieningen) (VAPH, z.j.).

Terwijl in België het persoonsgebonden budget enkel toebehoort aan personen met een beperking, gaat Nederland hier veel verder in. Het persoonsgebonden budget in Nederland wordt georganiseerd door verschillende instellingen zodat deze een grotere doelgroep kan bereiken. Zo bestaat het PGB-AWBZ/Wlz (Wet langdurige zorg), dit is voor mensen die intensieve, langdurige zorg nodig hebben. Het PGB-Wmo (Wet maatschappelijke ondersteuning) is voor mensen die individuele begeleiding, groepsbegeleiding, kortdurend verblijf, hulp bij huishouden, hulpmiddelen en voorzieningen nodig hebben. Het PGB- Jeugdwet is voor kinderen die persoonlijke verzorging, individuele- en groepsbegeleiding, en kortdurend verblijf nodig hebben. Tot slot PGB bij zorgverzekeraar, dient voor mensen die persoonlijke verzorging en verpleging of intensieve kindzorg nodig hebben (Per Saldo, 2015). Dit persoonsgebonden budget maakt het mogelijk om te kiezen voor je eigen gepaste ondersteuning, waar en wanneer je het zelf wil. Dit zorgt ervoor dat de kwaliteit van bestaan kan vergroten op verschillende terreinen. Deze wetgeving geeft ook aan dat Nederland minder in hokjes denkt. Personen worden niet per definitie ingedeeld volgens stoornis of beperking. Er wordt meer gekeken naar de individuele ontwikkelingsnoden en ondersteuningsvraag. Van dat vertrekpunt wordt de zorg georganiseerd. In België is de zorg georganiseerd per doelgroep in hokjes. Er is verandering op komst, met het nieuwe perspectief 2020 maar dit heeft tijd nodig (VAPH, 2010).

Als groep waren we opgetogen over de inclusiebewegingen in Nederland, tot dat de organisatie NSGK ons een duidelijker beeld schetste over het welzijnslandschap in Nederland. De Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind tracht inclusie te integreren vanuit een andere invalshoek. Het is een fonds en wordt niet gesubsidieerd door de Nederlandse overheid. Ze halen hun inkomsten uit donaties, sponsoring, collectieve ophaling en acties. Hiermee kunnen ze gemiddeld 200 projectaanvragen per jaar financieren. Deze selectie wordt goedgekeurd door onder andere de beeldvorming, empowerment en toegankelijkheid van het project. De directeur kon ons vertellen dat op vlak van inclusie er veel is veranderd en verbeterd sinds de jaren '90 in Nederland. Maar het feit dat NSGK nog steeds nodig is wil zeggen dat er nog veel werk is. De omslag van zorgdenken naar inclusief denken is nog niet volledig bereikt. Daarom is er sprake van een gemengd beeld: men is goed bezig, maar het kan beter. De vele aanvragen die NSGK ontvangt bewijzen dit. Het is ook een valkuil om te denken *“als de zorg en welzijn is georganiseerd is het voldoende (Franssen, 23 april 2015 – persoonlijke communicatie)”*. Neen, dat is natuurlijk niet voldoende, men vergeet vaak het sociale aspect van ondersteuning. Er wordt gelobbyd in functie van personen met ernstige meervoudige beperkingen, en in verschillende politieke partijen zijn er vertegenwoordigers voor deze doelgroep. Maar de toegang tot politiek is echter tot op een bepaalde hoogte. Belangrijke elementen inzake de doelgroep worden snel verschoven, voor andere zaken zoals bijvoorbeeld financiën. Net zoals het VN-verdrag, inzake de rechten van personen met een handicap, dat nog niet is geratificeerd in Nederland. Blijkbaar staat dit hoog op de politieke agenda, maar wordt dit steeds verschoven omdat er meer “belangrijke” zaken voor gaan. In België is dit reeds ondertekend, maar dit neemt niet weg dat de politiek dit telkens verschuift op hun agenda.

Als groep waren we aangenaam verrast door de mogelijkheden van inclusie die Amsterdam heeft. Wij hebben het gevoel dat er een grote cliëntgerichtheid bestaat die uitgaat van de mogelijkheden en de krachten van elk individu, maar ook van de omgeving. Krachten en mogelijkheden van de omgeving worden geanalyseerd en ingezet om mee te werken aan vermaatschappelijking van de zorg en sociale inclusie. Daarnaast mogen we niet wegglijken van het feit dat er nog steeds nood is aan verandering en

groei inzake inclusie. Rond de mogelijkheden van sociale interactie tussen peers met ernstige meervoudige beperkingen in Amsterdam hadden we grotere verwachtingen. We merken dat er stappen ondernomen worden, maar we concluderen dat er nog onvoldoende bewustwording is rond dit thema, iets wat echter fundamenteel is.

Wij hebben in Nederland verschillende raakvlakken maar ook tegenstrijdigheden met België gevoeld bij de voorzieningen die wij hebben bezocht. Wij hebben hier enorm veel uit geleerd over de doelgroep personen met ernstige meervoudige beperkingen en over sociale inclusie.

